

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ**

**Katedra:** Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

**Studijní program:** Sociální práce

**Studijní obor** Penitenciární péče  
**(kombinace):**

**DEMOGRAFICKÉ CHARAKTERISTIKY  
BEZDOMOVců  
DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF  
HOMELESS PEOPLE**

**Bakalářská práce:** 08-FP-KSS- 4031

**Autor:**

Václav SMEJKAL

**Podpis:**

.....

**Adresa:**

Havlíčková 299

473 01, Nový Bor

**Vedoucí práce:** PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

**Konzultant:**

**Počet**

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
78	10	0	2	27	2 + 1 CD

V Liberci dne: 15.4.2009

# TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

## FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

### ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

**Jméno a příjmení:**

Václav Smejkal

**Adresa:**

Havlíčková 299, 473 01 Nový Bor

**Studijní program:**

Sociální práce

**Studijní obor:**

Penitenciární péče

**Kód oboru:**

7502R023

**Název práce:**

DEMOGRAFICKÉ CHARAKTERISTIKY BEZDOMOVců

**Název práce v angličtině:**

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF HOMELESS PEOPLE

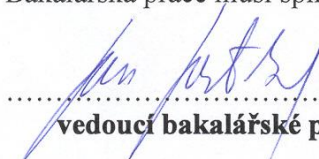
**Vedoucí práce:**

PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

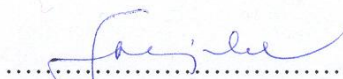
**Termín odevzdání práce:**

15. 04. 2009

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

  
.....  
**vedoucí bakalářské práce**

  
.....  
**děkan FP TUL**

  
.....  
**vedoucí katedry**

**Zadání převzal (student):** Václav Smejkal

**Datum:** 28.2.2008

**Podpis studenta:** 

**Cíl práce:**

Zjistit některé demografické charakteristiky bezdomovců.

**Základní literatura:**

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI, 2007.

ISBN 978-80-7357-276-1

HRADECKÝ, Ilja. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje, 1996.

ISBN 80-902292-0-4

MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-08-3

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005.

ISBN 80-7367-002-X

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004.

ISBN 80-7178-802-3

## **Prohlášení**

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 15. 04. 2009.

Václav Smejkal

---

## **Poděkování**

Rád bych touto formou poděkoval vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Janu Sochůrkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Zároveň také děkuji zaměstnancům Domu humanity v České Lípě, kteří mi pomohli získat nezbytné informace k této práci.

**Název bakalářské práce:** Demografické charakteristiky bezdomovců

**Název bakalářské práce:** Demographic characteristics of homeless people

**Jméno a příjmení autora:** Václav Smejkal

**Akademický rok odevzdání bakalářské práce:** 2008/2009

**Vedoucí bakalářské práce:** PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

### **Resumé:**

Bakalářská práce se zabývá fenoménem bezdomovství. Cílem práce bylo zmapování demografických charakteristik u bezdomovců v okrese Česká Lípa, klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě. Práci tvoří dvě stěžejní části, teoretická a praktická. Teoretická část práce je zaměřena na zpracování příčin bezdomovství. Pojednává o rozdělení bezdomovců a o faktorech a příčinách, které bezdomovství způsobují. V práci jsou také popsány největší problémy bezdomovců, jako je nezaměstnanost, závislost a kriminalita nebo špatný zdravotní stav. Praktická část je zaměřena na zmapování demografických charakteristik u bezdomovců v okrese Česká Lípa, klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě. Údaje jsou získány prostřednictvím studia dokumentace – byla provedena analýza spisové dokumentace klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě za rok 2007. Získaná data byla vyhodnocena pomocí přehledných tabulek a grafů. V závěru jsou zhodnoceny předem stanovené cíle, posouzeny předpoklady práce a prezentována konkrétní navrhovaná opatření.

### **Klíčová slova:**

Bezdomovství, bezdomovci, chudoba, nezaměstnanost, sociální vyloučení, sociální izolace, rizikové skupiny, sociální služby, sociální pomoc, azylové domy, noclehárny, denní pobyty.

**Summary:**

My work deals with the homelessness phenomenon. The objective was to map the demographic characteristics of the homeless people in the Česká Lípa region, and the clients of a sanctuary house called Dům humanity in Česká lípa. The work is composed of two fundamental parts – theoretical and practical. The theoretical part of the work is aimed at manipulation with homelessness causes. It deals with the division of homeless people and the factors and reasons that make homelessness happen. In the work, the biggest problems of homeless people are also described – such as unemployment, addiction and criminality, or bad health condition. The practical part concentrates on the mapping demographic characteristics of homeless people in the Česká Lípa region, and the clients of a sanctuary house called Dům humanity in Česká lípa. The data had been gained while studying the documentation and analysing the records documentation of clients of the sanctuary house in 2007. The gained data were evaluated thanks to well-arranged charts and graphs. In the conclusion, I evaluated the in advance defined objectives, judged the work's hypotheses and presented concrete suggested arrangements.

**Keywords:**

Homelessness, homeless people, poverty, unemployment, social exclusion, social isolation, risk groups, social services, social help, sanctuary houses, dormitories, daily stay.

**Resümee:**

Die Bakkalaurarbeit beschäftigt sich mit Phänomenen der Obdachlosigkeit. Das Ziel der Arbeit war demographische Bezeichnungen bei Obdachlosen in Kreis Česká Lípa, Clienten des Asyls Hauses „Haus Humanität“ in Česká Lípa zu kartieren. Die Arbeit besteht aus dem theoretischen und praktischen Teil. Theoretischer Teil der Arbeit ist an der Bearbeitung der Anlässe der Obdachlosigkeit abgezielt. Sie behandelt von der Einteilung der Obdachlosen und auch von den Faktoren und den Anlässen, die die Obdachlosigkeit veranlassen. In der Arbeit sind auch die größten Probleme der Obdachlosen beschrieben. Es gebe Arbeitslosigkeit, Abhängigkeit und Kriminalität oder schlechter Gesundheitszustand. Der praktische Teil ist an Kartieren demographischer Kennzeichnungen abgezielt, bei Obdachlosen in Kreis Česká Lípa, Clients des Asyls Hauses „Haus Humanität“ in Česká Lípa. Die Angaben sind Mithilfe der Aufnahmebereiche Dokumentation enthalten – es erfolgte eine Analyse der Beurkundung der Schriftgutordnung von Clients des Asyls Hauses „Haus Humanität“ in Česká Lípa im Jahre 2007. Erworbene Daten waren mittels übersichtlicher Tabellen und Grafen ausgewertet. In dem Epilog sind vorherbestimmte Zielpunkte, Beurteilung der Vorbedingungen der Arbeit und konkrete Vorschlagsmaßnahmen präsentieren.

**Schlüsselwörter:**

Die Obdachlosigkeit, die Obdachlosen, die Armut, die Arbeitslosigkeit, der soziale Ausschaltung, die soziale Isolation, die Risikogruppen, die sozialen Leistungen, die Sozialhilfe, die Asyls Häuser, Herberge, der tägliche Aufenthalt.



# Obsah

➤ 1 Úvod	8
➤ 2 Teoretické zpracování problému	10
2.1 Pojem bezdomovství	10
2.2 Formy bezdomovství	14
2.2.1 Zjevné bezdomovství	14
2.2.2 Skryté bezdomovství	16
2.2.3 Potencionální bezdomovství	17
2.3 Příčiny vzniku bezdomovství	19
2.4 Osobnost bezdomovce a její znaky	25
2.4.1 Sociální vztahy	28
2.5 Faktory vyvolávající bezdomovství	30
2.5.1 Rodina	31
2.5.2 Nezaměstnanost a vzdělání	33
2.5.3 Závislosti	37
2.5.4 Zdravotní stav bezdomovců	39
2.5.5 Kriminalita bezdomovců	41
2.6 Bezdomovství v ČR	45
2.7 Služby poskytované bezdomovcům	46
2.7.1 Organizace poskytující služby bezdomovcům	50
➤ 3 Praktická část	55
3.1 Cíl praktické části	55
3.2 Stanovení předpokladů	55
3.3 Použité metody	55
3.4 Charakteristika zkoumaného vzorku	56

3.5	Charakteristika zařízení	56
3.6	Vyhodnocení průzkumového šetření	58
3.7	Vyhodnocení předpokladů	69
➤ 4	<b>Závěr</b>	<b>71</b>
➤ 5	<b>Navrhovaná opatření</b>	<b>73</b>
➤ 6	<b>Seznam použitých informačních zdrojů</b>	<b>74</b>
➤ 7	<b>Seznam grafů a tabulek</b>	<b>77</b>
➤ 8	<b>Seznam příloh</b>	<b>78</b>

# 1 Úvod

Bezdomovství je sociální problém, jehož závažnost v současné době postupně narůstá. S fenoménem bezdomovství se potýká s větší či menší měrou většina zemí světa. V České republice se bezdomovství jako viditelný problém objevilo až po roce 1989, neboť tato problematika byla za minulého režimu uměle „zneviditelňována“. Teprve až s pádem komunismu a v souvislosti s rozsáhlými sociálními, ekonomickými i politickými změnami, nabylo bezdomovství současných rozměrů.

Většina z nás si bezdomovců nevšímá. Vidíme je dennodenně na vcelku frekventovaných ulicích, na každém nádraží, ale ve skutečnosti je vůbec nevnímáme, ignorujeme je. Bezdomovci jsou nejčastěji veřejností vnímáni jako trosky lidské společnosti, jako alkoholici a povaleči, kteří si za svou situaci mohou sami, a v podstatě se dobrovolně rozhodli pro život na okraji společnosti.

Je faktem, že určitá část bezdomovců jsou lidé, kteří takto chtějí žít. Ovšem takovýchto lidí je velmi málo. Většina bezdomovců se na ulici ocitla vlivem vnějších okolností. Někteří lidé přišli o střechu nad hlavou protože nejsou schopni přizpůsobit se rychlým proměnám moderní společnosti, jsou profesně neúspěšní a nedokážou vlastním přičiněním získat finanční prostředky nejen na obstarání bydlení, ale ani na to, aby si je udrželi. Jiní ztrácejí bydlení v důsledku životní krize, rozpadu manželství, ekonomického bankrotu, osobní nezodpovědnosti, společenské nepřizpůsobivosti, závislosti na alkoholu či jiných omamných látkách, v důsledku neúspěšného hazardu, duševní nemoci, sešlosti věkem apod.

Cílem bakalářské práce je zmapovat nejčastěji se vyskytující demografické charakteristiky u bezdomovců v okrese Česká Lípa a zjistit tak, jaké okolnosti nejčastěji ovlivňují vznik tohoto negativního společenského jevu v uvedeném okrese.

Teoretická část práce je zaměřena na uvedení do problematiky bezdomovství. Pojednává o rozdělení bezdomovců a o faktorech a příčinách, které bezdomovství způsobují. V práci jsou také popsány největší problémy bezdomovců, jako je nezaměstnanost, závislost a kriminalita nebo špatný zdravotní stav. Závěrem teoretické části jsou uvedeny nejčastější organizace poskytující služby a azylovou péči pro lidi v nouzi.

Praktická část je zaměřena na zmapování demografických charakteristik u bezdomovců v okrese Česká Lípa, klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě.

## 2 Teoretické zpracování problému

### 2.1 Pojem bezdomovství

Bezdomovství je problém, jemuž naše veřejnost věnuje dosud menší pozornost a jehož systematický výzkum není nijak zvlášť rozpracován. U nás je zatím bezdomovství vnímáno jako individuální, sociálně psychologický problém. Bezdomovectví můžeme označit za určitý způsob života. I když jsme s ním často konfrontováni, odmítáme se jím zabývat, protože nás obtěžuje a bezdomovce ztotožňujeme se zažitým stereotypem flákačů a povalečů.

Existuje mnoho definic vymezujících fenomén bezdomovství. Všeobecně uznávanou definici bezdomovectví uvádí FEANTSA<sup>1</sup>, podle které představuje bezdomovectví absenci vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám. (John Evans, 1998, s. 20)

Vágnerová (2004, s. 748) uvádí, že bezdomovství je z psychosociálního hlediska komplexní kategorií, nejde zde jen o vymezení vztahu k bydlení, ale o určitý způsob života. Tuto extrémní variantu akceptují lidé, jejichž osobnost je zásadnějším způsobem změněna a oni z toho důvodu nejsou schopni plnit mnohé společenské požadavky; někdy nejde o volbu, ale spíše o sociální pád, který nedokážou ovlivnit („možná ani nechtějí“). Bezdomovství je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Tak zásadním způsobem obvykle selhávají lidé s dysfunkční osobností, s nedostatečnými kompetencemi a negativními návyky. Bezdomovství je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je

---

<sup>1</sup> FEANTSA (Evropská federace národních sdružení pracujících s bezdomovci) je nejznámější a nejvýznamnější institucí, která pracuje v oblasti bezdomovectví na evropské úrovni. Sídli v Bruselu. Její činnost je podporována Evropskou komisí. Byla založena v roce 1989. Je zaměřena na prevenci a odstraňování bezdomovectví, produkuje teoretické studie k příčinám bezdomovectví a jeho dopadům na společnost. Sdružuje více než 50 členů v zemích Evropské unie, v USA a v zemích střední a východní Evropy. Členy jsou národní nebo regionální sdružení pracující s bezdomovci, federace azylových domů, organizace sociálního bydlení a noviny pro bezdomovce. (Hradečtí, 1996, s. 63)

součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace. Bezdomovství je jen vzácně volbou, častěji je výsledkem procesu postupného sociálního propadu a následné rezignace na lepší alternativu.

Hradečtí (1996, s. 57) popisují bezdomovectví jako kontinuum důrazů, jako součást sociálního procesu, jako věc individuálního výběru, ale také jako důsledek sociálních a ekonomických sil. To zaměřuje naši pozornost jak k sociálním strukturám, k trhu práce, k trhu s byty, ke státním opatřením, tak i k sociálnímu zabezpečení, vzdělání, k výchově a rodinným strukturám, ale také k procesu vyloučení a zranění některých lidí, v jehož důsledku se stanou bezdomovci.

Z této definice vyplývá, že bezdomovectví může být záležitostí individuální volby, ale také negativním důsledkem sociálních a ekonomických podmínek. Úzce pak souvisí s oblastmi trhu práce, bytového trhu, sociálního zabezpečení, vzdělání, rodiny a sociálního vyloučení.

Hradečtí (1996, s. 27) upozorňují, že každá definice bezdomovství je ve svém obsahu vágní a posunovatelná, protože hlavním klíčovým rysem bezdomovství je jeho relativní charakter. Výrok, že „bezdomovec je někdo, kdo ztratil, nebo opustil svůj domov, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá, nebo přijímá pomoc od pracovníků městských úřadů nebo dobrovolných organizací“ je nepřesný a nedostatečný. Definice by byla oboustranně riskantní:

- a) vyloučí někoho, kdo je jakkoli marginální,
- b) zahrne všechny služby na sociálním poli.

Navíc definice by pracovala pouze s bezdomovci zjevnými a naprosto by opomenula bezdomovce skryté a potenciální. Na jedné straně jsou lidé bez střechy nad hlavou, snad spící na ulici, v parku nebo jiných veřejných místech, nebo v „nabouraných“ bytech, sklepích či výměnících. Na druhé straně jsou lidé,

jejichž ubytování je nejisté, možná kvůli neplacení nájemného, či kvůli určení budovy k demolici. A mezi těmito dvěma krajnostmi existují lidé v rozličných životních situacích: ti, kteří mají nouzové ubytování na kratší nebo delší období, lidé, kteří mají sice samostatné bydlení, ale nedostává se jim základního zdravotního standartu nebo cenově dostupných bytů. Problémem je také nedostačující nabídka bytů.

Hradečtí (1996, s. 27) shromáždili pro lepší charakteristiku následující výčet okolností:

- absence střechy nad hlavou (spaní na ulici či jiných veřejných místech),
- absence domova (život v instituci, podnájmu nebo v ubytovnách),
- bydlení „nejisté“ (squat, bydlení bez smlouvy).

Stejně jako je obtížné vytvořit jednotnou definici bezdomovectví, je obtížné definovat pojem bezdomovec. Vzhledem k širokému spektru situací, ve kterých se osoby označované za bezdomovce nacházejí, jsou i definice tohoto jevu značně široké. Termín bezdomovec v historii prošel významovým posunem. Původně se jednalo o označení osob bez státního občanství nebo domovského práva.

Abychom osvětlili pojem bezdomovec, měli bychom si lépe uvědomit, co pro každého znamená pojem, který je nám všem velmi dobře známý. Je to slovo domov. Mnozí z nás jistě budou souhlasit s myšlenkou, že domov znamená pro člověka víc, než je střecha nad hlavou, útočiště, či jen přebývání určené k noclehu. Evokace tohoto slova přináší snad každému vzpomínku na chvíle strávené v přítomnosti rodičů či prarodičů, pocit ochrany a bezpečí, intimity, lásky, lidského tepla a něhy. Domov pro mnohé z nás znamená pramen štěstí, opory, pozornosti, čisté komunikace, místo spokojeného života a nejdůležitější pocit naší bytosti - místo mezi drahými lidmi, místo ve společenství v širokém slova smyslu. (Hradečtí, 1996, s. 36)

Matoušek (2003, s. 34) uvádí, že bezdomovci jsou lidé žijící bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory). Za bezdomovce lze považovat i osoby žijící v nedůstojných podmínkách, v ústavech a sociálních zařízeních a také osoby, jimž hrozí ztráta bydlení.

Podle Vágnerové (2004, s. 748) může být bezdomovec osobou bez trvalého bydliště nebo je osobou bez přístřeší, která sice oficiálně trvalé bydliště má, ale z nějakého důvodu jej nechce nebo nemůže užívat. Tento člověk obvykle nemá zaměstnání ani rodinu, respektive jeho vztahy s příbuznými jsou natolik narušené, že zcela ztratily svou funkci. Nemá téměř žádné vazby ke společnosti, zůstává izolován na jejím okraji.

Z hlediska našeho právního řádu se označení „bezdomovec“ používá pro osoby bez státního občanství. V obvyklém užití jde o osobu, která nemá vlastní domov, či si jej nenajímá, nebo nežije v takovém obydlí u osoby důvěrně blízké, či tento domov nemůže nebo z vážných důvodů nechce užívat anebo takový domov užívá protiprávně. Domov v této definici chápeme obecně jako místo, kam jeho uživatel může de-iure jinému člověku zakázat, nebo umožnit přístup. Podle zákona jde o osoby ohrožené sociálním vyloučením a státem zajišťovanou péčí jako o „osoby bez přístřeší“. Tyto osoby vymezuje zákon o pomoci v hmotné nouzi (§ 2, odst. 6 zákona 111/2006 Sb.) a zákon o sociálních službách (§ 92, písm. b) zákona 108/2006 Sb.).

Ať už vnímáme problém bezdomovství z kterékoliv strany, měli bychom si uvědomit, že být bez domova je něco důležitějšího a bezpochyby také bolestivějšího, než jenom být bez střechy nad hlavou. Není to jenom ztráta materiální, ale také ztráta místa ve společnosti.

Jak uvádí Mareš (1999, s. 58) „*bezdomovství je více než nedostatkem přístřeší a více než chudobou. Je součástí širšího procesu marginalizace, založeného na neschopnosti bezdomovců participovat na způsobu života, který je standardní pro většinu populace.*“



## 2.2 *Formy bezdomovství*

Bezdomovci, které můžeme denně potkat v ulicích a jiných veřejných prostorách jsou jen částí fenoménu bezdomovství, neboť část lidí, kteří nemají trvalé bydliště, zůstává očím veřejnosti utajena a nelze u nich na první pohled rozpoznat, že se jedná o bezdomovce.

V zásadě lze bezdomovskou populaci rozdělit do tří skupin:

- skupina fenoménu **zjevného** bezdomovství,
- skupina fenoménu **skrytého** bezdomovství,
- skupina fenoménu **potenciálního** bezdomovství.

(Hradečtí, 1996, s. 27)

### 2.2.1 **Zjevné bezdomovství**

Skupina zjevných bezdomovců tvoří nejviditelnější, ale zároveň nejredukovanější část bezdomovecké populace. Přežívají na ulicích, na nádražích, v parcích apod. Zejména v zimním období využívají služeb azylových a jim podobných zařízení pro bezdomovce. Reprezentují však pouze část obyvatel bez trvalého bydliště.

Jak uvádí Koukolík, Drtilová (1996, s. 220) jedná se o lidi spíše plašší než útočné. Bývají špinaví, páchnou, žebrají, chybí jim zuby, na některých jsou jasné známky chronického tělesného nebo duševního onemocnění. Mnozí mají prvky chování drogově závislých lidí. Bývají vyhaslí, jsou cítit alkoholem, mají tetování. Lidé k nim bývají lhostejní, někdy krátkodobě a povrchně soucitní, jindy útočnější – a to v případě, jsou-li obtěžováni.

Být bez přístřeší, mít fiktivní trvalé bydliště a být živ na ulici souvisí s extrémním nedostatkem peněz a prostředků i vhodných příležitostí. Pro jedince může tato situace být determinující na celý zbývajících život. Ztráta bytu či ubytování může být dlouhodobým vyloučením, které způsobí nakonec finální

etapu nevratné sociální marginalizace, společný rys vlastní všem bezdomovcům. (Hradečtí, 1996, s. 28)

Zjevní bezdomovci vyvolávají u ostatních lidí pocit bezradnosti, lítosti a soucitu, na druhou stranu se ale jejich existenci snaží ignorovat, neboť jim přijde nedůstojné a pod jejich úroveň navazovat s bezdomovci kontakt a oslovit je přímo na ulici.

Velmi malý počet těchto „nežádoucích“ dává přednost odmítnutí ochrany a než by přijali alespoň náhradní ubytování, raději využívají prostoru svobody, i když vědí, že nádraží a jeho vlaky, parky, ulice a mosty, squaty, sklepy, kontejnery a stoky jsou nejisté a navíc nebezpečné. Především ale vyhledávají nádraží, která mají pro tuto nejnuznější populaci odjakživa přitažlivou moc.

Podle sociologa Sergeji Paugama, lze rozpoznat a charakterizovat tři typy nežádoucích jedinců přicházejících na nádraží, jak je uvádí Hradečtí (1996, s. 29):

- oslabení (méně odolní, kteří přicházejí na nádraží poprvé),
- navyklí (pobyt delšího trvání),
- marginální (velmi nesourodá vrstva).

**Oslabení** – tzv. nově příchozí po prvním nezdaru ve svém životě začínají svou kariéru bloudícího člověka. To jsou ti nově chudí, na cestě k životu bez domova, určení k vyloučení. Zprvu těžce poznatelní v davu, dávají posléze svým zanedbaným zevnějškem najevo trápení a potíže svého nového postavení.

**Navyklí** – jsou ti, jejichž život je už spojen se sociálním vyloučením. Tato individua (bezdomovci i jiní) navštěvují nádraží pro vyhledávání svých druhů nebo peněz.

**Marginální** – tvoří skupinu velmi nestejnorodou. Zahrnuje v sobě podivné novoměstské postavy punků, skinheadů, ale i bezdomovců. Představují ty beznadějné, zoufale opuštěné, jsou to lidé bez přístřeší, nechtění, bez domova, kteří ho opustili z nejrůznějších příčin, třeba i z vlastní vůle.

### 2.2.2 Skryté bezdomovství

Další skupinou jsou lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh. Počet takových osob bývá vyšší v regionech, kde nabídka těchto služeb není dostačující. V mnoha případech se jedná o bývalé vězně, kteří se po propuštění nedokázali nebo nemohli vrátit k původní rodině, osoby propouštěné z psychiatrických léčeben a odchovanců dětských domovů.

Jak uvádí Hradečtí (1996, 32) významný počet zjevných i skrytých bezdomovců se rekrutuje z odchovanců dětských domovů. Mladí lidé po dovršení 18 let přicházejí často nepřipraveni na samostatný život, chybí jim kvalifikace, vzdělání, nemají zázemí, na které by se v různých svízelných obdobích obraceli, nejsou materiálně zajištěni, neumějí pracovat, protože nemají pracovní návyky. Zcela zákonitě se stávají členy různých skupin, kterými jsou využíváni a vydíráni.

Mezi skryté bezdomovce patří lidé využívající různých dočasných forem bydlení, jako je bydlení u známých nebo příbuzných, v neobydlených domech určených k demolici, tzv. „squatch“. V řadě případů se jedná o nestandardní bydlení v nebytových prostorech, jako jsou sklepy, výměníky, kontejnery atd. Ubytování v zařízeních poskytujících charitativní služby vyhledává a využívá tento typ lidí méně často. Část z nich přece jen časem požádá o pomoc tam, kde obvykle nacházejí pomoc bezdomovci zjevní, zejména v době příchodu podzimních sychravých dnů a nocí. V ubytovacích zařízeních jak města, tak charitativních organizací, však nemohou setrvat déle, než je určený limit. A tak nalézají příležitostná ubytování jen na krátké období, přecházejíce z jednoho místa na druhé.

Bezdomovství skryté zdaleka předčí viditelnější formu bezdomovství zjevného. Reprezentuje další část populace bez trvalého bydliště, putující, často měnící svá dočasná útočiště, což přináší potíže zdravotní, potíže s policií a s úřady.

### 2.2.3 Potencionální bezdomovství

Jako potencialní bezdomovce označujeme osoby, které jsou ztrátou bydlení vážně ohroženy. Jedná se o lidi na hranici chudoby, oběti domácího násilí, osoby žijící v institucionálních zařízeních, ubytovnách atd.

Do skupiny potenciálních bezdomovců patří osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známé jen částečně. Dle Hradeckých (1996, s. 32) se jedná o osoby „*žijící v různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit*“. Hradečtí uvádějí, že podle statistik ze zemí Evropské unie tato situace postihuje až 10 % populace.

Nelze vždy přesně určit rozdíl mezi podmínkami života bezdomovců, kteří se obracejí na provozovatele ubytoven a těch osob, které žijí v nejistých podmínkách nájemních bytů, v domech určených k asanaci či demolici, v podnájmech, v sociálních bytech, holobytech, v bytech provizorních nebo zchátralých. Do této skupiny řadíme i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova nebo i dlouhodobí neplatiči nájemného.

Čísla, která se uvádějí v určitých statistikách o bezdomovství, bývají nepřesná, a to právě proto, že nezahrnují tuto kategorii lidí ohrožených bezdomovectvím. Janebová (1999, s. 27-28) tyto skupiny bezdomovců rozděluje podle stupně integrace do bezdomovecké subkultury:

#### 1) *Nedávno dislokovaní*

Jedná se o nově vzniklé bezdomovce, kteří se však neidentifikují s rolí bezdomovce. Sdílejí stejné hodnoty jako majoritní společnost, snaží se dostat pryč z ulice, očekávají, že se jejich situace brzy změní. Často mají nějaké zaměstnání, alespoň na částečný úvazek. Bezdomovcům se vyhýbají a zkušeností s negativní stigmatizací jsou traumatizováni. S jinými bezdomovci se nestýkají. Sami se řadí k většinové společnosti.

## **2) *Izolovaní – nedávno dislokovaní***

Tito jedinci jsou již vzdáleni od majoritní společnosti, nejsou schopni zabezpečit si zdroje sloužící k návratu z této společnosti, dostávají se z kontroly sociálních sítí a institucí. Neovládají už tradiční role, které od nich společnost žádá, jsou odcizení hlavnímu proudu společnosti, ale s ostatními bezdomovci se stýkat nechtějí. Ocitají se tudíž v izolaci. Dochází u nich ke ztrátě identity ve dvou rovinách – ke ztrátě identity společnosti (bydliště, adresa, rodina,...) a ke ztrátě identity na individuální rovině (proč se vůbec zamýšlet nad svou identitou, když je ze všeho nejdůležitější přežít?).

## **3) *Identifikovaní – izolovaní***

Jedná se o bezdomovce, kteří žijí na ulici již delší dobu. Na životní styl majority rezignovali, ale vyhýbají se ostatním bezdomovcům. Obživu získávají většinou z odpadkových košů a kontejnerů.

## **4) *Identifikovaní – žijící ve skupině***

Jsou to bezdomovci, kteří přejali styl života a hodnoty subkultury bezdomovců. Ze skupiny čerpají jídlo, úkryt, podporu, a tak jsou psychicky silnější, než jedinci izolovaní. Na druhou stranu čím více mají přátel mezi bezdomovci, tím více jsou začleněni do subkultury bezdomovců, a tím více bariér musí překonávat při návratu k normálnímu životu. Stejně tak platí přímá úměra s délkou času stráveného na ulici.

### **2.3 Příčiny vzniku bezdomovství**

Příčiny bezdomovství mohou být různé. Existují dva pohledy na vznik bezdomovství. Jedni spatřují příčiny vzniku fenoménu bezdomovství v sociálních a ekonomických faktorech a procesech, které se dotýkají celé společnosti. K těmto faktorům patří ekonomická recese, špatná bytová politika, marginalizace určitých skupin v oblasti bydlení, trhu práce, dále také postoj veřejnosti, nastavení systémů zdravotní péče a sociálních dávek apod.

Druhý přístup přičítá vznik bezdomovství individuálnímu selhání jedince. Ke konkrétním faktorům patří závislost na alkoholu, hracích automatech, nezodpovědnost, nízká úroveň sociálních dovedností, vzdělání a kvalifikace, nedostatek finančních prostředků, špatný zdravotní stav apod.

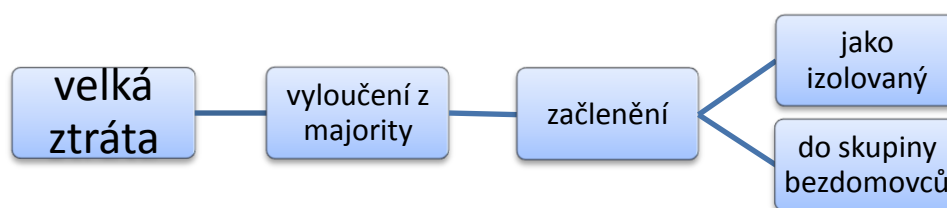
Ke vzniku bezdomovství zpravidla nevede jen jedna příčina, většinou se vyskytují kumulovaně, v různých obměnách a s různou intenzitou.

Podle Vágnerové (2004, s. 748-749) je bezdomovství výsledkem psychosociálního selhání člověka, které je spojeno se ztrátou výkonu běžných rolí. Takto bývají obvykle postíženi lidé s dysfunkční osobností a rozvinutými negativními návyky. Ke vzniku tohoto jevu však může přispívat také společnost, ekonomické faktory, růst nezaměstnanosti a chudoby. Příčiny bezdomovství jsou velmi složitou otázkou, která je ovlivněna mnoha faktory. Jedinci u kterých je zvýšené riziko, že se stanou bezdomovci, bývají komplexně psychicky, fyzicky i sociálně handicapovaní. Často bývá původní orientační rodina těchto lidí dysfunkční nebo vůbec neexistuje, a tak jim chybí sociální zázemí, které by jim poskytlo podporu a pomoc.

Janebová (1999, s. 28) se zmiňuje o dvou věcech, které se musí přihodit, aby se člověk stal bezdomovcem. Je to určitá událost, která vyvede člověka ze zaběhnuté stopy – např. ztráta zaměstnání, smrt blízké osoby, násilí v rodině, těžký rozvod apod. Každému z nás se ovšem v životě přihodí obtížná událost, se kterou se musíme vypořádat, ale ne každý z nás se stane bezdomovcem. Většinou

máme nablízku někoho, kdo nám poradí, pomůže a podá nám pomocnou ruku. Absence někoho takového – někoho blízkého je ta druhá událost, která vede ke vzniku bezdomovství.

Model cesty k chronickému bezdomovství, jak jej udává Janebová (1999, s. 28):



Hradečtí (1996, s. 33) rozlišují faktory, které vyvolávají fenomén bezdomovství na faktory objektivní a subjektivní. Objektivní faktory definují jako faktory dané sociální politikou a sociálním zákonodárstvím státu.

Objektivní faktory zahrnují celkové společenské klima, např. politiku zaměstnanosti, bytovou politiku, postavení etnických minorit, postoj většiny společnosti k marginálním skupinám, sociální politiku daného státu atd. Za objektivní příčiny bezdomovství tak chápeme všechny okolnosti působící na jedince ze strany státu a společnosti v globálním měřítku.

Subjektivní faktory se vztahují k situaci jednotlivců, rodin nebo společenských skupin. Hradečtí (1996, 33-34) je rozdělují do čtyř skupin:

- a) **faktory materiální** (ztráta bydlení, nejisté bydlení, ztráta zaměstnání, dlouhodobá nezaměstnanost, nedostatečné příjmy, zadluženost, neschopnost obhospodařovat vlastní rozpočet, tragická událost ve formě ztráty živitele, majetku apod.),

- b) **faktory vztahové** (změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost),
- c) **faktory osobní** (mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a další závislosti, hráčství, sociální nezralost),
- d) **faktory institucionální** (propuštění z ústavu, z vězení, opuštění dětského domova).

Uvedené dělení je snahou ukázat, jak různorodé a specifické mohou být situace, ve kterých se jednotliví lidé bez přístřeší nacházejí. Autoři upozorňují, že faktory subjektivní i objektivní ovlivňují bezdomovství v různých kombinacích a s různou intenzitou. Jednotlivé faktory se mohou vyskytovat souběžně a vzájemně se ovlivňovat. Bezdomovec se tak dostává do bludného kruhu příčin a následků, ze kterého je cesta ven velmi obtížná.

Zmínění autoři věnují dále pozornost charakteristikám bezdomovců. Osamělé bezdomovce můžeme podle nich zpravidla zařadit do některé z následujících kategorií:

- osoby žijící na ulici, neschopné vytvořit osobní vztahy, trpící často mentální vadou, přítomnou nebo minulou,
- osoby nemocné mentální chorobou, osoby se somatickými či psychosomatickými chorobami,
- alkoholici, uživatelé drog, patologičtí hráči,
- osoby fyzicky postižené,
- osoby společensky nebo mentálně neadaptibilní, charakterizované svou nestálostí či nestabilitou,
- mladí lidé, kteří se nečekaně ocitli na ulici, nezaměstnaní, destabilizovaní,



- ženy osamělé, s dětmi, těhotné, vyloučené rodiči z domova, ženy staré,
- tzv. „děti ulice“, děti týrané, sociálně deprivované,
- osamělí důchodci,
- propuštění vězni, migranti atd. (Hradečtí, 1996, s. 35)

Podle Matouška (2005, s. 316) jsou bezdomovectvím nejvíce ohroženi lidé dlouhodobě nezaměstnaní, hendikepovaní, senioři, lidé adaptovaní na život v institucích, příslušníci etnických minorit a migranti. Ztrátou domova jsou více ohroženi muži než ženy, spíše lidé staršího nebo středního věku než mladší. Typickým příkladem českého bezdomovce je čtyřicetiletý minimálně dva roky nezaměstnaný Rom.

Bezdomovectvím jsou rovněž ohroženi lidé, kteří jsou špatně adaptovatelní, špatně se přizpůsobují novému společenskému prostředí, novým životním situacím a okolnostem. Na adaptabilitu jedinců má vliv například stáří, nedostatečné vzdělání, fyzické a psychické postižení. Následkem toho se jedinec dostává do nouze:

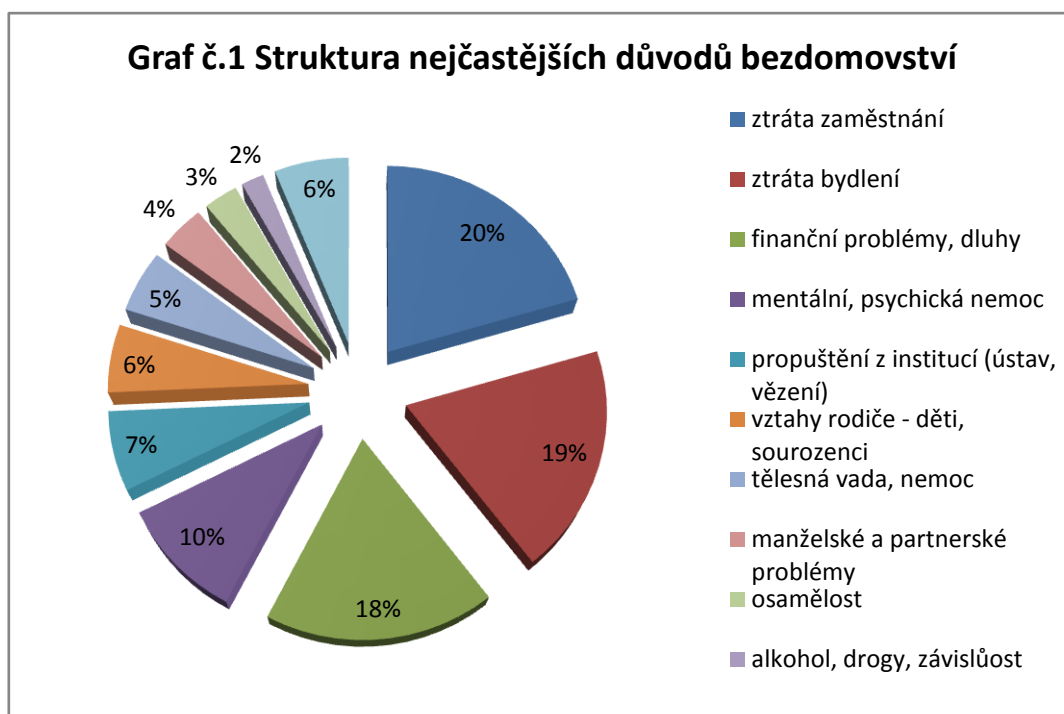
- **hmotná nouze** – jde o situace, kdy osoba nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb a současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit. (zákon č. 111/2006 Sb.) Tato situace může nastat u člověka, jehož mzda nedosahuje životního minima, a tudíž není schopen zajistit uspokojení svých základních životních potřeb. V případě, že má hmotná nouze dlouhodobý charakter, může přerůst až v nouzi sociální nebo sociální vyloučení.
- **sociální nouze** – do této situace se může dostat člověk, který z důvodu vysokého věku, nezletilosti, nemoci, zdravotního postižení, osamělosti, ztráty soběstačnosti nebo jiného závažného důvodu není schopen uspokojit své základní životní potřeby. Může se vyvinout z hmotné nouze nebo náhlým impulsem jako úmrtí v rodině či vážné onemocnění. Má

dlouhodobý charakter. Může přerůst až ve společenské vyloučení. (Matoušek, 2003, s. 209-210)

- **morální nouze** – sociální situace člověka, který uspokojuje své základní životní potřeby nedůstojným způsobem – konzumací jídla z kontejnerů a popelnic, přespáváním v kanálech apod. Náprava je velice obtížná, protože nestačí jen hmotná a finanční pomoc, ale je třeba individuální pomoci druhého člověka. Pokud není poskytnuta včasná náprava, může se stát nouze trvalou a nezvratnou, vedoucí až k sociálnímu vyloučení. (Hradečtí, 1996, s. 18)
- **sociální vyloučení** – stav, kdy je jedinec vyloučen ze sociálního života společnosti, případně jim přístup k příjmu a ostatním zdrojům neumožňuje dosáhnout životní standart, který je považován ve společnosti, v níž žijí, za přijatelný. V této situaci nemají často přístup ani k základním právům. Za zdroje společnosti je považován trh práce, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana. (Krebs a kol., 2007, s. 124)

Ve většině případů se člověk stává bezdomovcem, pokud se propojí několik příčin najednou. Ty jsou zpravidla doprovázeny mentálním postižením, psychickou nemocí, tělesným nebo smyslovým handicapem, závislostí na drogách, a někdy též částečnou nebo plnou invaliditou. Důležitou roli hraje rovněž rodina, neboť její ztráta, nefunkčnost, přetrhání vazeb a rozpory mezi partnery jsou jedním z významných faktorů bezdomovství.

Alkoholismus a toxikomanie nejsou primárními (podle všeobecného mínění) a nejsilnějšími spouštěcími vlivy. Základními elementy naproti tomu mohou být osamělost a izolace, které jsou důležitými faktory počátku bezdomovectví. (Hradečtí, 1996, s. 34)



ZDROJ: HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I., 1996, s. 71.<sup>2</sup>

Hradečtí konstatují, že příčiny vzniku bezdomovství se liší u mužů a u žen. Mezi faktory, které ovlivňují vznik bezdomovství u mužů, patří převážně faktory materiální a osobní, méně pak vztahové a institucionální. U mužů totiž hrají velkou roli jako prvotní signál faktory materiální (ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy, ztráta bytu) a ty jsou často v kombinaci s osobními, ke kterým se řadí nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus apod. K nejčastějším příčinám bezdomovectví žen patří odchod od partnera, vystěhování z bytu, psychické onemocnění. Ženy více než muži usilují o udržení bydlení (mnohdy přes násilí ze strany partnera). Domov opouštějí většinou až v případech, kdy je ohrožen jejich život, případně život dětí. (Hradečtí, 1996, s. 34)

<sup>2</sup> Graf znázorňuje důvody udávané bezdomovci vyhledávající pomoc v soc. zařízeních. Jedná se o statistické údaje z Prahy, které však nepostihují všechny kombinace vlivů přivádějících beneficianty do střediska pomoci. Častými kombinacemi jsou: rozvod + ztráta bytu nebo práce, narušené vztahy rodičů a dětí + ztráta bytu nebo práce, návrat z vězení + narušené rodinné vztahy. Podobné kombinace bývají zpravidla doprovázeny mentálním postižením, psychickou nemocí, tělesným nebo smyslovým handicapem, alkoholismem nebo jinou závislostí, někdy částečnou nebo plnou invaliditou. Akutní nebo chronická onemocnění nejsou výjimkou.

Jednou z podmínek úspěchu řešení problematiky bezdomovectví je tak pochopení příčin, které vedou k jeho vzniku a jejich vzájemné souvislosti.

## **2.4 Osobnost bezdomovce a její znaky**

Psychické změny, které lze pozorovat u bezdomovců, mohou být jak příčinou, tak důsledkem jejich životního stylu. Citové prožívání bývá často otupělé a vyhaslé, zůstávají zachovány jen základní způsoby emočního reagování, vyjadřujícího pocity libosti či nelibosti. Cítí se zatíženi větším množstvím problémů, než je obvyklé, a proto bývají častěji hostilní a depresivní.

Mnohé schopnosti bezdomovců bývají snižené, nedovedou se adekvátně orientovat ve světě. Chybějí jim základní kompetence, které jsou nezbytným předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. Užívají vesměs tzv. paliativní<sup>3</sup> obrannou strategii, která je typická tím, že neřeší problém, ale pouze omezuje jeho negativní následky. Rovněž nemívají rozvinuté volní vlastnosti, nejsou schopni přiměřené autoregulace. Nedonutí se k účelnějšímu projevu, nejsou dostatečně odolní ani vytrvalí, nedovedou se ovládat. Přijatelnější způsob života je pro ně příliš náročným úkolem, který nejsou schopni zvládnout. Životní styl bezdomovce, ať už si jej takový člověk zvolil sám nebo je důsledkem nezvládnutí základních požadavků společnosti, je typický maximálním zjednodušením. Takový život je pouhým stereotypním vegetováním, často spojeným s užíváním alkoholu nebo drog. (Vágnerová, 2004, s. 750)

Podle Vágnerové (2004, s. 751) mívají mnohdy bezdomovci odlišné a častěji neuspokojené potřeby, leckdy na ně pod vlivem nepříznivých zkušeností rezignují. Bezdomovec obvykle už nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U mnoha z nich dominuje postoj naučené bezmocnosti, který je typický rezignací, apatií a fatalismem.

Životní styl, každého člověka je úzce spjat s jeho hodnotovým žebříčkem a jeho motivací. Důležitý je soulad mezi vnitřním potenciálem člověka a jeho vnější

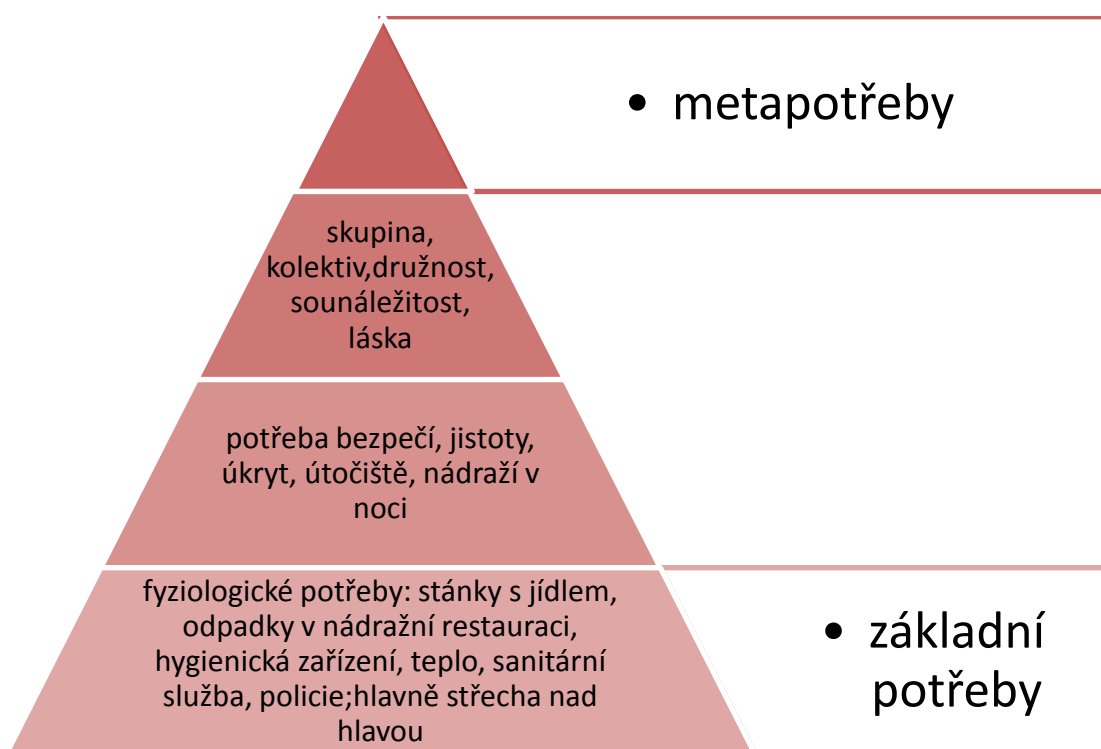
---

<sup>3</sup> Paliativní (paliative) - ulevující, útěšný. (Hartl, Hartlová. 2004, s. 390)

situací. Americký humanistický psycholog Abraham Maslow se zabýval strukturou lidských potřeb. Lidské potřeby rozdělil na nižší potřeby, vyšší potřeby a metapotřeby. Základní potřeby dělí na níže položené fyziologické (voda, potrava, spánek, kyslík, teplo) a výše položené psychologické (pocit bezpečí a jistoty, láska, sebeúcta). Nejvyšší potřebou (metapotřeba) je potom seberealizace.

První čtyři kategorie Maslow označuje jako *potřeby nedostatkové* (potřeby deficience), pátou kategorii pak jako *potřeby růstové*. Obecně platí, že níže položené potřeby jsou významnější a jejich alespoň částečné uspokojení je podmínkou pro vznik méně naléhavých a vývojově vyšších potřeb.

Hradečtí (1996, 30) vedle této Maslowovy pyramidy potřeb uvádějí také upravenou pyramidu podle Pascala Pichona, která se snaží vysvětlit přitažlivost nádraží pro vyloučené a deklasované:



Přizpůsobení Maslowovy pyramidy těm nejubožejším ukazuje, že desocializovaný jedinec se pokouší uspokojit své potřeby v určitém pořádku, jehož hierarchie je následující:



Životní styl bezdomovce je typický maximálním zjednodušením. Život pak představuje pouhé stereotypní vegetování, často spojené s užíváním alkoholu nebo drog. Bezdomovec je většinou jedinec neschopný zvládnout i běžné nároky a jeho nejčastější obrannou reakcí bývá rezignace a přežívání.

Vágnerová konstatuje, že bezdomovci mívají nízké sebehodnocení a při posuzování vlastního života u nich převažuje negativní bilance. Identita bezdomovce je tak typická přijetím negativního obrazu sebe samého a rezignací na změnu. Někdy se pokusí o jeho zlepšení alespoň na symbolické úrovni, děje se tak stylizací a zkreslováním reality, které je více projevem bájevé lhavosti než pravou lží. Primárně je cílem těchto báchorek podpora sebevědomí a teprve sekundárně může jít o získání výhod. Vinu za své selhání – v rámci obranných reakcí – přisuzují okolnostem či jiným lidem; tato interpretace jim umožňuje udržet si alespoň nějakou sebeúctu. (Vágnerová, 2004, s. 753)

### 2.4.1 Sociální vztahy

Vágnerová považuje bezdomovství za projev selhání v oblasti socializace.<sup>4</sup> Bezdomovci tak nejsou schopni odpovědného chování, nedovedou se o sebe postarat standardním způsobem, který by odpovídal roli dospělého. Celkový úpadek osobnosti se projeví i ztrátou zájmu o vlastní zevnějšek, vymizením hygienických návyků (chodí špinaví, páchnou aj.). (Vágnerová, 2004, s. 753)

Bezdomovci se často potýkají se sociálním vyloučením. Sociální vyloučení představuje proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životu společnosti. Tento proces má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odstřiženi na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, kterým má k dispozici většina obyvatel společnosti. (Navrátil a kol., 2003, s. 34)

Podle Piersona, jak jej uvádí Navrátil a kol. (2003, s. 33) se sociální vyloučení obvykle projeví v následujících oblastech života:

- chudoba a nízký příjem,
- omezený přístup na trh práce,
- nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě,
- bydlení a život v kontextu lokality,
- vyloučení ze služeb.

Chudoba a nízký příjem je jeden z nejvýznamnějších elementů procesu sociálního vylučování. Bezdomovství lze chápat jako extrémní projev chudoby.

---

<sup>4</sup> **Socializace** je proces postupného začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých spol. skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, až po zapojení se do nejširších, celospolečenských vztahů; součástí socializace je přijetí základních etických a právních norem dané společnosti. (Hartl, Hartlová, 2004, s. 548)

Bezdomovství představuje velmi striktní sociální izolaci. Vztahy bezdomovců s ostatními lidmi jsou velmi omezené. Je typické, že nemají rodinu nebo přátele, kteří by jim poskytli pomoc. Jsou chudí, nemají stálé zaměstnání, trvalé bydlení a jejich zdraví je oslabené.

Bezdomovci bývají nestandardní osobnosti, pro něž je typická nekonformnost, odmítání hodnot a norem majoritní společnosti. Pravidla a normy, které regulují chování a vzájemné vztahy mezi lidmi buď nechápou, nebo se jimi nejsou schopni řídit. Nepřijatelné projevy chování a neschopnost respektovat běžná pravidla činí tyto lidi mnohdy sociálně neúnosnými. Proto bývají odmítáni a to má často za následek další sociální propad (Vágnerová, 2004, s. 753-754).

Mareš (1999, s. 57) uvádí, že právě „*bezdomovství dojímá majoritní populaci méně než ostatní důsledky chudoby. Zřetelněji než v jiných případech chápe totiž veřejnost bezdomovce jako „underserving“ chudé a spojuje je s kriminalitou a alkoholismem, s nedostatkem vůle a ignorováním sociálního řádu.*“

Postoj společnosti k bezdomovcům je typický ambivalencí, kombinací odporu a soucitu. Často převažuje negativní postoj spojený s odmítáním. Podle Linka, jak jej uvádí Vágnerová (2004, 755) se jedná o „*únavě soucitu, o opotřebování a vyčerpání schopnosti soucítit s bezdomovci, o ztrátě trpělivosti s těmito lidmi.*“ V důsledku toho pak dochází k nárůstu hostility k bezdomovcům.

Negativní postoj a opovržení vůči bezdomovcům jsou patrné i v české společnosti. Jak uvádí Vágnerová (2004, s. 755) „*lidé považují bezdomovce za parazity, kteří si svou situaci zavinili sami. Odmítavý postoj pak ještě více posiluje neupravený zevnějšek, špína, zápach a obtěžující chování.*“

Nepřívětivý postoj veřejnosti vůči bezdomovcům potvrzuje i průzkum veřejného mínění z listopadu roku 1995, o kterém se zmiňuje Isabelle Le Rouzic ve svém článku k problematice bezdomovství. Ze zmíněného průzkumu vyplývá, že většina českého obyvatelstva se staví k bezdomovcům velmi kriticky. Velká



část Čechů se domnívá, že si bezdomovci mohou za svou situaci sami, nechtějí pracovat a jejich životní styl jim vyhovuje. Je zastáván názor, že pomoc pro bezdomovce by měla v první řadě přicházet od blízkých příbuzných a od charitativních organizací. Stát nemá mít podle názorů lidí v ČR v této oblasti příliš velkou odpovědnost. (Isabelle Le Rouzic, dostupné na: <<http://www.blisty.cz>>)

## **2.5 Faktory vyvolávající bezdomovství**

Podle Národního akčního plánu sociálního začleňování na léta 2004-2006 jsou nejčastějšími objektivními (strukturálními) příčinami bezdomovectví následující okolnosti a jevy:

- strukturální změny ve společnosti, zejména změny na trhu práce,
- změny ve struktuře rodin,
- nedostatečné zabezpečení podporovaného bydlení pro sociálně slabé a pro občany opouštějící ústavní zařízení a osoby se zdravotním postižením.

Nejčastěji jmenovanými subjektivními (individuálními) příčinami bezdomovectví je dle téhož pramene:

- nezaměstnanost,
- nízká úroveň vzdělání,
- problémy v oblasti sociálních vztahů (rozvody),
- závislost na návykových látkách,
- zdravotní postižení (mentální i fyzické).

Uvedené faktory se vzájemně ovlivňují, různě se v průběhu času mění. Rozhodně je však nelze od sebe striktně oddělovat.

(Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006, dostupné na: <<http://www.mpsv.cz>>)

### 2.5.1 Rodina

Rodina představuje významný faktor pro život jedince, jelikož ze všech sociálních skupin nejvíce ovlivňuje jeho psychosociální vývoj.

Jak uvádí Sochůrek (2001, s. 36) „rodina je chápána jako základ společnosti, jako primární základní skupina, ve které probíhá socializace jedince, formuje se jeho osobnost, normativní a hodnotová sféra, rozvíjejí se emoce, vůle, schopnosti, dovednosti a návyky. Správně harmonická rodina je základem zdravého psychického vývoje dítěte a člověka.“

Rodina je prvním modelem společenství, se kterým se dítě setkává a které zásadně determinuje jeho osobní vývoj a vztahy k ostatním osobám, ale i společenským skupinám, je východiskem přenosů specifických modelů chování při vytváření jeho dalších vztahů ve společnosti. Rodina je tak významným přínosem pro celou společnost, pro její civilizační, kulturní a mravní úroveň. (Krebs a kol., 2007, s. 349)

Rodina poskytuje svým členům potřebné zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat jinde. Každý jedinec zde má určité role, které se stávají součástí jeho identity. Mezi jednotlivými členy rodiny se v rámci jejich rolí vytvářejí rozmanité vztahy, pro něž je charakteristické určité chování a styl komunikace. Každá rodina má svůj hodnotový systém, jenž ovlivňuje chování jejích členů a vede k přednostní volbě některých strategií zvládání problémů. Pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, některé důležité potřeby těchto lidí zůstanou neuspokojeny a rodina se pro ně stane spíše zdrojem zátěže. U dítěte, jehož osobnost se teprve rozvíjí, mohou v důsledku narušení rodinných funkcí určité významné zkušenosti chybět nebo jeho další vývoj může být deformován různými negativními vlivy. (Vágnerová, 2004, s. 589)

Zkušenosti získané v původní rodině si jedinec přenáší do rodiny, kterou si v dospělosti spoluzakládá. Pokud v původní rodině byly narušeny její funkce a u jedince se vytvořily negativní návyky, tyto si přenáší do rodiny následné.

V takových rodinách dochází k selhání jejich výchovné úlohy, což zapříčiňuje další negativní faktory, jako je např. kriminalita, alkoholismus, drogové závislosti, neschopnost uplatnění v zaměstnání atd.

Hradečtí (1996, s. 39) uvádí přehled rizikových rodin, jejíž členové jsou často v nebezpečí upadnout do fenoménu bezdomovství:

- rodiny s dospělým alkoholikem,
- rodiny se závislým na drogách,
- rodiny s dospělými či mladistvými delikventy,
- rodiny s členy s psychickou poruchou,
- rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou,
- rodiny se zanedbávanými dětmi,
- rodiny s týranými dětmi,
- rodiny se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi,
- rodiny svobodných matek,
- rodiny rekonstruované,
- rodiny romské,
- rodiny migrantů a rodiny hledající exil.

Z uvedeného vyplývá, že v rodinách, u nichž je narušena nějakým způsobem jejich funkčnost, jsou jejich příslušníci ve zvýšeném nebezpečí do tohoto fenoménu upadnout.

Hradečtí považují problémy rizikových rodin a jejich dopad na fenomén bezdomovství za jeden z ústředních problémů bezdomovství. Největšímu riziku bezdomovství je vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna. Riziko, že se člověk stane bezdomovcem je u opuštěných osob až čtyřnásobně vyšší. (Hradečtí, 1996, s. 39)

### 2.5.2 Nezaměstnanost a vzdělání

Zaměstnání má pro člověka velký význam, neboť představuje způsob obživy, seberealizaci jedince, aktivitu, ale také neméně důležitý sociální kontakt. V případě ztráty zaměstnání se člověk musí vyrovnávat např. s chudobou či omezením v důsledku snížených příjmů, s nedostatkem podnětů ze sociálního prostředí nebo i s pocitem vlastní méněcennosti. Se ztrátou zaměstnání dochází také k narušení navyklého denního režimu, který je spojen s přívodem podnětů, což způsobuje i dezorientaci člověka. Rozbití časové struktury dne a změny ve vnímání času jsou považovány za jeden z nejvýraznějších psychologických důsledků nezaměstnanosti.

Možné důsledky nezaměstnanosti pro jedince, jak je uvádí Mareš (1998, s. 74):

- rozbití struktury denního času a vůbec změna vnímání času a s tím související deprivace z absence pravidelných činností;
- sociální izolace plynoucí z redukce sociálních kontaktů;
- ztráta participace na cílech širších skupin a společenství;
- ztráta statusu neboli sociální důstojnosti či prestiže připisované osobě na základě jejího postavení v dané společnosti a důsledky této ztráty pro osobní identitu a sebeúctu nezaměstnaného jedince;
- rozklad rodinných vztahů a změny jeho postavení v rodině;
- ztráta hodnot a respektu k veřejným autoritám, vydělení se z hlavního proudu společenského života, spojené často s činnostmi chápanými společností jako asociální.

Jak uvádí Vágnerová (2004, s. 745), sociální role nezaměstnaného má podřadný status a omezená privilegia, svého nositele stigmatizuje a sociálně znehodnocuje, je v ní zabudován předpoklad značné míry vlastního zavinění situace. Člověk, který je dlouhodobě nezaměstnaný postupně na lepší status rezignuje, identifikuje se s lidmi podobně postiženými a tím se zařazuje do určité sociální kategorie. Tuto podřadnou společenskou vrstvu lze definovat její izolací,

vyřazením ze společnosti a trvalejší závislostí na sociální podpoře, resp. na jiných příjmech - např. z kriminální činnosti. Lidé v této skupině mají jiný vztah k práci, své vlastní hodnoty, normy a preferované strategie chování, které jsou důsledkem dlouhodobé sociální deprivace a izolace z majoritní společnosti.

Podle Mareše (1998, s. 75) právě „*dlouhodobá nezaměstnanost představuje velký problém jak pro nezaměstnané jedince, tak i pro celou společnost. Uvádí postižené osoby do nepříznivých životních podmínek (chudoba, rodinné krize), negativně ovlivňuje některé sociální instituce (rodinu) a zdraví postižené populace, redukuje její sociální síť, ničí její sociální status a s ním spojené sebevědomí a vylučuje ji z participace na společenském a politickém životě (konsekvencí jsou sociálně patologické jevy jako alkoholismus, kriminalita, prostituce, drogová závislost, ale i odcizení se postižených od hodnot a vzorců života hlavního proudu společnosti, což bývá popisováno jako vznik pauperizované třídy – underclass*<sup>5</sup>).“

Společenské vyloučení se projevuje různými formami chudoby. Bezdomovství je jejím extrémním projevem a dnes je dokonce považováno za subkulturu společnosti – subkulturu opovrhovanou, diskriminovanou, segregovanou.

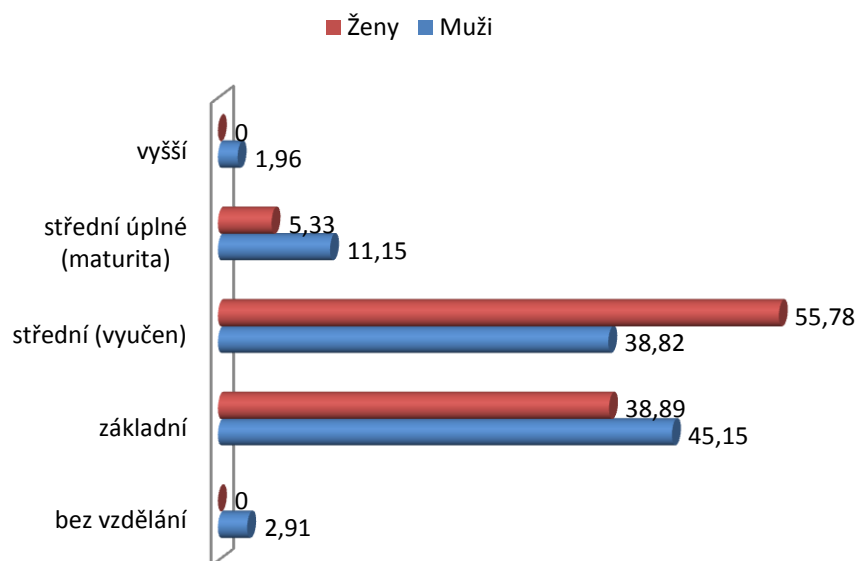
Jak uvádí Hradečtí (1996, s. 38), u bezdomovců je obecně nízká úroveň vzdělání, proto se uplatňují především v zaměstnáních, která nevyžadují kvalifikaci. Často se jedná o příležitostné přivýdělký na základě dohody o provedení práce a o nelegální práce sjednané bez jakékoliv písemné smlouvy. S těmito druhy pracovních příležitostí mají bezdomovci největší zkušenosti. Jsou to většinou těžké výkopové, stavební a pomocné práce vykonávané v různých podmínkách. Výše mzdy za tyto pomocné nekvalifikované pracovní příležitosti je často tak nízká, že sotva umožňuje pokrýt základní životní potřeby.

---

<sup>5</sup> Underclass - doslova podtřída, deklasovaná, znevýhodněná marginální skupina např. dlouhodobě nezaměstnaných osob závislých na státní podpoře. (Dostupné na: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>>)

Nižší úroveň vzdělání u bezdomovců dokládají i výsledky průzkumu uvedeného v publikaci „Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce“, ve kterém byly vyhodnoceny statistické údaje od 342 uživatelů služeb z pěti typů zařízení pro bezdomovce z období od 1.10.2005 do 1.6.2007. Jednalo se noclehárny (celkem 65 uživatelů), denní centra (celkem 50 uživatelů), azylové domy pro muže (celkem 137 uživatelů), azylové domy pro ženy (celkem 38 uživatelek) a azylové domy pro ženy a matky s dětmi (celkem 52 uživatelek). Z celkového počtu 245 mužů byli nejpočetněji zastoupenou skupinou uživatelé se základním vzděláním – celkem 45,2%, z toho 69,6 % osob bylo ve věku 25-29 let. Z celkového počtu 97 klientek, byly nejpočetněji zastoupenou skupinou ženy se středním vzděláním (vyučen) – celkem 55,8%.

**Graf č.2 Struktura dosaženého vzdělání u bezdomovců**



ZDROJ: Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce, 2007, s. 46.

Z uvedeného vyplývá nepřímá úměra mezi dosaženým vzděláním a upadnutím do fenoménu bezdomovství, tj. s nižším vzděláním se zvyšuje riziko.

Hradečtí uvádí, že bezdomovci, kteří nemají reálné trvalé bydliště se často z různých důvodů zdržují v jiném místě, než kde jsou hlášeni k pobytu. Většinou tak nejsou evidováni na úřadu práce, neboť uchazeč o zaměstnání se může zaregistrovat jen u úřadu práce příslušného podle trvalého bydliště. Další nezbytnou podmínkou je potřebná spolupráce, kterou má jedinec vykazovat. Bezdomovci však tyto podmínky většinou nesplňují. Důvody, proč tomu tak je, jsou různé, např. trpí chorobným strachem z úředníků a úřadů, nedokážou si své záležitosti vyřídit bez cizí pomoci, nemají v pořádku osobní doklady, střídají často místo pobytu, bydlí u někoho „na černo“ apod. (Hradečtí, 1996, s. 37-38)

Takoví jedinci ztratí všechny možnosti, které by jim úřad práce mohl nabídnout. Nemají nárok na hmotnou podporu v nezaměstnanosti, nejsou jim vypláceny dávky sociální pomoci, nemůžou vykonávat veřejně prospěšné práce ani být přijati na společensky účelné pracovní místo nebo se účastnit rekvalifikačních kurzů atd. Nezřídka pak vyhledávají příležitostné práce např. formou dohody o provedení práce, častěji však nelegálně, bez jakékoliv dohody. U některých jedinců může dojít až k závislosti na svém zaměstnavateli, kdy bezdomovec pracuje i několik měsíců jen za stravu, ubytování a sliby budoucího výdělků.

Dalším velkým problémem u bezdomovců, kteří nejsou zaevidováni na úřadu práce, nebo pracují „na černo“ je, že za ně nikdo neplatí zdravotní a sociální pojištění a z toho vyplývající nezajištěné stáří či ztížený přístup ke zdravotní péči.

### 2.5.3 Závislosti

S bezdomovectvím jsou často spojovány i nejrůznější závislosti, nejčastěji závislost na alkoholu či drogách. Bezdomovec je obecně prezentován jako povaleč, opíjející se levným krabicovým vínem, lahvovým pivem, rumem, či jiným levným alkoholem.

Marie Vágnerová (2004, s. 548) definuje závislost jako životní styl, jehož dominantou je preferenční zaměření na tuto látku. Podle ní je závislost na užívání psychoaktivní látky multifaktoriálně podmíněnou poruchou, na jejímž vzniku se mohou podílet somatické a psychické vlastnosti jedince a vlivy vnějšího prostředí, především sociálního.

Jednotlivé psychoaktivní látky mají různé účinky a mohou vyvolávat různý typ závislosti:

**Somatická závislost** je definována jako stav adaptace biologických funkcí organismu na příslušnou psychoaktivní látku, někdy doprovázený zvyšující se tolerancí (člověk k dosažení téhož efektu potřebuje stále větší dávku). Projevuje se při vysazení drogy abstinenčním syndromem. Ten může mít v závislosti na druhu látky různé příznaky, ale téměř vždy zahrnuje neklid, napětí a vegetativní potíže, jako je zvýšené pocení a třes.

**Psychická závislost** se projevuje „obtížně přemožitelnou touhou vzít svou dávku drogy“, potřebu užívat ji opakovaně a přesvědčením, že pokud by to neudělal, bude se cítit špatně. Úzkost a podrážděnost vyvolává i pouhá představa, že by svou dávku neměl. Závislý jedinec se naučil takto reagovat, zafixoval si, že mu droga něco přináší.

(Vágnerová, 2004, s. 549)

Jak uvádí Hradečtí (1996, s. 51) „závislost na drogách představuje v životě člověka závažná a někdy dramatická onemocnění. Změna tělesného nebo duševního zdraví a riziko nepřiměřeného jednání pod vlivem drogy vtiskne



*závislému záhy výkyvy duševního stavu. Přestupuje zhoršení vztahů v rodině, ztráta přátel, zanedbávání zevnějšku, celkové zpustnutí, odchod z domova a následné bezdomovství. Samozřejmě ne každý drogově závislý končí v opuštění domácnosti, jako onemocnění jej však natolik stigmatizuje, že mu znemožňuje žít normálním rodinným životem.“*

Francouzský sociolog Patrick Gaboriau se zabýval tím, proč bezdomovci nezřídka pijí nadměrné množství alkoholu. Tento styl života nazývá „kulturou veřejného prostranství“. Každý bezdomovec potřebuje kontakt se svým okolím. Ten většinou probíhá okolo lahve. Dalo by se říct, že láhev je pro bezdomovce symbolem družnosti a přátelství. Bezdomovec se snaží najít si přátele ve společnosti, ve které se právě nachází, aby se přiblížil jakési „normalitě“. Ve společnosti, která je mu rovna. Láhev je jeho společnice ve chvílích největšího trápení. Společnost sice jeho kladný vztah k alkoholu odsuzuje, což mu sťažuje možnost jeho znovupřijetí, ale on se jeho prostřednictvím dostává do jakéhosi mentálního světa. Do světa, kde má přátele, do světa krátké a příjemné veselosti opilce. Pití mu sice ničí život, ale pomáhá mu přežít právě probíhající den. (Hradečtí, 1996, s. 51)

Alkoholici mezi lidmi bez domova představují časově starší generaci, s věkovým průměrem o patnáct až dvacet let vyšším, než jsou přicházející toxikomani. Mezi alkoholiky a toxikomany lze spatřit ještě skupinu osob oscilující mezi zneužíváním toxických látek a alkoholem. Jde podle všeho o nějaký náhražkový způsob substituce v té chvíli nedostupného alkoholu. Tito lidé náhradu snadno naleznou v diazepamu či jiných lécích z této skupiny, zamění alkohol za hypnotika, analgetika, různým způsobem je zkombinují a dostanou se do stavu podobného opilství. Vše, co jim umožní vyvolat euforii, je dobré. Mezi bezdomovci známe jedince, kteří pijí okenu nebo čichají různá ředidla. (Hradečtí, 1996, s. 51)

Bezdomovská populace mladšího věku z 80% přiznává, že okusilo nebo bere drogu. Nejčastější jsou ti, kteří mají zkušenost s domácím pervitinem. Málokdo přizná kokain nebo braun a heroin se v rozhovorech s bezdomovci

neobjevuje. Mnoho z nich kouřilo nebo kouří marihuanu. Zneužívání toluenu je velmi rozšířené a spolu s čicháním různých lepidel a ředidel patří k nejužívanějším pro svou finanční dostupnost. (Hradečtí, 1996, s. 52)

Na vzniku bezdomovství se závislosti na drogách (alkoholových či ostatních) podílejí významnou měrou. Pro mnoho jedinců je užívání drog řešením jejich životních problémů, avšak pouze krátkodobým a neúčelným, jelikož způsobuje problémy další, mnohem závažnější. Závislost na drogách má značné sociální důsledky především v oblasti pracovního uplatnění a sociálních vztahů.

#### **2.5.4 Zdravotní stav bezdomovců**

Nemoc, ať už psychická nebo fyzická, může být spouštěcím mechanismem životní krize jedince, která může vést právě ke ztrátě bydlení. Ne vždy zdravotní potíže bezdomovství způsobí, ale téměř vždy ho provázejí.

Bezdomovci jsou ze zdravotního hlediska rizikovou skupinou. Jejich aktuální situace znamená velkou zátěž na jejich fyzický a psychický stav a absence preventivních lékařských prohlídek přispívá k zanedbání včasné léčby poranění a nemocí. Dochází u nich zpravidla ke kumulaci různých zdravotních problémů fyzických (kožní, stomatologické, žaludeční potíže, respirační, revmatická, neurologická onemocnění apod.) i mentálních (schizofrenie, poruchy osobnosti, deprese). Zdravotní stav bezdomovců ovlivňuje také případná závislost na návykových látkách a alkoholismus, které mohou být stejně tak příčinou jako důsledkem vzniku bezdomovectví.

Somatické chátrání je důsledkem životního stylu bezdomovců (90% českých bezdomovců trpí nějakou chorobou či postižením). Tito lidé nedodržují základní hygienu a nestarají se ani o svou životosprávu. Jedí velmi nepravidelně a zpravidla to, co seženou. Jejich zažívací problémy bývají zhoršovány abúzem alkoholu a masivním kouřením. Bývají podchlazení, své choroby přecházejí. Hospitalizace je jen dočasným řešením a po propuštění z nemocnice se situace opakuje. Riziko předčasného úmrtí je značné (důsledky dlouhodobého pití

alkoholu, užívání drog, smrt podchlazením v opilosti, v důsledku úrazu, celkového vyčerpání organismu apod.). (Vágnerová, 2004, s. 754)

Bezdomovci jsou také potencionálním zdrojem celé řady závažných nemocí. Jak uvádí Hrnčířová (2006, s. 195) *„bezdomovectví je spojeno s vysokým výskytem infekčních a kožních onemocnění. Pobyt bezdomovců v útulcích a jejich blízký tělesný kontakt usnadňuje přenos ektoparazitů a pulmonálních patogenů v aerosolu. V útulcích se tak snadno rozšiřují nakažlivé nemoci. Bezdomovci, kteří tráví den a větší část noci v prostředcích MHD či ve veřejných prostorách, jsou potencionálním zdrojem celé řady závažných nemocí, které dále rozšiřují do majoritní populace. Mezi nejrizikovější z nich patří hepatitida a TBC.“*

Bezdomovci se často potýkají s bariérami v přístupu ke zdravotní péči. Jak konstatují Hradečtí, bezdomovci jsou sice ze zákona o všeobecném zdravotním pojištění zdravotně pojištěni, ale z nejrůznějších důvodů se nemohou prokázat potřebným dokladem. Při střídání i příležitostných zaměstnání jen nepravidelně platí pojistné, někteří neplatí pojistné vůbec. Většinou pak záleží na ochotě lékaře, zda takového občana bude chtít léčit nebo jej odmítne, neboť zdravotní pojišťovna úhradu odmítne, nebo zpětně vyžaduje vrácení úhrady. Vstoupí-li bezdomovci do zákonného pracovně právního vztahu, jde většinou o dohodu o provedení práce, z níž nevyplyvá zaměstnavateli povinnost placení nemocenského pojištění. Velice často bývají však bezdomovci zneužíváni při práci načerno. V případě jakéhokoliv onemocnění je pak bezdomovec bez prostředků, což mu přináší strádání zejména při dlouhodobém onemocnění „léčením“ na veřejném prostranství nebo ve squatu. (Hradečtí, 1996, s. 49)

Špatná životospráva, nadměrné užívání návykových látek a nedostatečná lékařská péče, jsou často příčinou zvýšené úmrtnosti u bezdomovců. Koukolík, Drtilová (1996, s. 223) zmiňují výsledky průzkumu z americké Filadelfie, kde v letech 1985-1988 bylo vyšetřeno více než šest tisíc bezdomovců ve věku 15-75 let. Z průzkumu vyplývá, že bezdomovci umírají nejméně čtyřikrát častěji a v mladším věku než lidé, kteří bezdomovci nejsou. Mezi nejčastější příčiny smrti

u bezdomovců patří různá poranění, otravy a jaterní onemocnění. O všech se předpokládá, že mohou souviset se zneužíváním drog.

### 2.5.5 Kriminalita bezdomovců

Bezdomovství a kriminalita spolu bohužel velice úzce souvisí. Bezdomovci patří k sociální skupině, která žije na okraji společnosti. Často se ocitají v hmotné nouzi, neboť nemají žádné stálé příjmy. Nezřídka nejsou evidováni ani na Úřadu práce a tudíž nepobírají ani žádné soc. dávky. Hledají proto vhodné východisko tím, že někteří žebrají a jiní kradou. Mnozí z nich tak mají za sebou kriminální zkušenost či dokonce pobyt ve vězení. Je však nutné upozornit, že kriminalita, které se dopouští právě tato skupina osob, je pouze drobnějšího charakteru. Jak konstatují Hradečtí (1996, s. 47) „*bezdomovci nejsou schopni účastnit se nebo dokonce řídit větší kriminální akce, či snad participovat na organizovaném zločinu. Rafinovanost, systematickosti a synchronizace všech dílčích operací organizovaného zločinu bezdomovce prostě odstředivě vylučují*“.

Častou kriminální minulost u bezdomovců dokládají například i výsledky monitoringu streetworkerů provedeného v Praze 1, podle kterého více než 50 % dotázaných bezdomovců spáchalo v minulosti trestný čin. Z monitoringu dále vyplývá, že více než 60 % dotázaných bezdomovců nemá osobní doklady, kartičku zdravotní pojišťovny nemá 40 %. Ani jeden z oslovených bezdomovců nebyl registrován na Úřadu práce. V uvedeném vzorku se nevyskytl ani jeden vysokoškolák, 87,5 % je středoškoláků a 12,5 % lidí se základním vzděláním. Z dotázaných bezdomovců mělo 91,7 % zdravotní problémy, zpravidla uváděli omrzliny a popáleniny. V průměru byli bez domova 7 let, nejdéle 17 let. Jako nejčastější příčinu ztráty domova tyto lidé uváděli návrat z výkonu trestu. Asi 78 % bezdomovců sdělilo, že nevyhledávají kontakty s charitativními organizacemi, nejčastěji proto, že se v případě ubytování bojí nákazy parazity a jinými chorobami. Na druhém místě uváděli nemožnost konzumace alkoholu v místě pomoci. Z dotázaných jich alkohol požívá 89,5 % a cigarety 88,9 %. (Jaroslav Škárka, 2006, s. 1-2)

Rozhodně ne všichni bezdomovci překračují zákon, nicméně je možno předpokládat, že v jejich skupině je kriminalita vyšší. Nutno ovšem přihlédnout k tomu, že nejsou jen pachateli většinou drobné trestné činnosti či spíše přestupků, ale jsou také snadnější kořisti, tedy oběťmi trestné činnosti. Nejvíce jsou útoky na svoji osobu vystaveni právě ti, kteří přespávají na veřejných místech. Nejsou výjimečné případy, kdy došlo k brutálnímu fyzickému napadení bezdomovců. Mezi útočníky mohou být například organizované skupiny mladých lidí, kteří si na živých terčích „trénují“ bojové umění.

Rovněž i v oblasti trestné činnosti hospodářského charakteru mohou být bezdomovci zneužíváni jako tzv. bílí koně, kdy za úplatu, řádově jen ve stovkách korun, jsou ochotni na sebe uzavřít různé spotřebitelské úvěry a půjčky. Posléze jsou takovéto „využité“ osoby nejčastěji trestně stíhány za trestné činy podvod (§ 250 tr. z.) nebo úvěrový podvod (§ 250b tr. z.). Dluhy z uzavřených úvěrů či půjček jsou pak další překážkou k možnému návratu do normálního života.

Jako příklad uvádím část výslechu trestně stíhaného mladého muže z Prahy:

*„Byl jsem v zoufalé životní situaci, neměl jsem kde bydlet, byl jsem „na ulici“. Docházel jsem do střediska charitativní organizace Naděje, které je v ul. Bolzanova u Hlavního nádraží v Praze. Tam byla možnost dostat nějaké jídlo, ošacení a poskytli mi základní hygienické potřeby. Přespávat zde nešlo, to jsem přespával kdekoliv venku. V době, kdy jsem čekal společně s ostatními bezdomovci před budovou charity Naděje v ul. Bolzanova, než otevřou, přistoupil ke mně muž světlé pleti, kterého jsem předtím nikdy neviděl. Bylo mu mezi 30-40 lety, byl asi 180 cm vysoký, na hlavě měl pleš, mluvil česky a podle řeči to byl Pražák. Tento muž se mi nijak nepředstavil, nabídl mi, zda si nechci vydělat nějaké peníze. Já jsem jeho nabídku přijal. Ptal se mě, zda nejsem v „SOLUSU“, což jsem nechápal, o co se jedná, a tak jsem na to nereagoval. Poté mi naznačil, že ta „práce“ by se měla týkat toho, že bych měl uzavřít nějakou smlouvu na telefon s paušálem, a že mi za to zaplatí. S tímto jsem souhlasil. Tramvají jsme odjeli do Paláce Flora na Vinohradech. Uvnitř mi muž ukázal prodejny mobilních*

*telefonů Vodafone a T-Mobile a dal mi přečíst něco jako výplatnici. Měl jsem se naučit z paměti název firmy, kde údajně pracuji, adresu této firmy, postavení ve firmě, výši výdělku a tel. číslo do firmy. Vzpomínám si, že na této výplatnici bylo napsáno, že se jedná o firmu Euro Invest Holding a výše mého údajného výdělku byla 25.000,- Kč. V prodejnách jsem na sebe koupil dva telefony, jeden od Vodafone a druhý od T-Mobile. Při nákupu telefonů jsem uvedl údaje o svém zaměstnání, tak jak jsem se to podle instrukcí naučil. Za telefony jsem dostal hned po jejich odebrání 1000,- Kč na ruku.“*

*„Obdobným způsobem mi nabídli další „práci“, která se měla týkat nákupu tří plazmových televizorů, každá v hodnotě 32.000,- Kč. Během týdne jsem podobným způsobem koupil plazmové televizory, a to jednu v prodejně Datard v obchodním středisku Chodov přes úvěrovou společnost GE Money Multiservis, druhou v obchodním domě Elektro World přes spol. Home Credit a třetí plazmový televizor byl sjednán přes společnost Benefit Finance, ale již si nepamatuji, v jaké prodejně byl zakoupen. Ve všech těchto případech jsem při sjednání úvěrových smluv uvedl informace o svém zaměstnání, které jsem měl naučené nazpaměť, stejné jako u těch telefonů. Televizory i smlouvy k nim jsem předal zase tomu plešatému, který ve všech případech vždy chodil se mnou, zbylí tři společníci čekali v hale před prodejnou, mimo dosah kamer. Za každý televizor jsem od nich obdržel 500,-Kč.“*

*„Nabídli mi další kšeft, a to koupí auta. Nic bližšího mi k tomu neřekli, ani o jaké vozidlo se jedná. Všichni jsme jeli červenou Škodou Fabií, RZ nevím, do autobazaru Lípa v České Lípě. Po příjezdu do autobazaru kolem 19:00-20:00 hodin, mi šéf řekl, ať zůstanu s tím plešatým venku, že mi všechno vysvětlí a oni tři šli společně do kanceláře v autobazaru. Asi během 5 minut pro mne přišel šéf, ať jdu dovnitř do kanceláře. Uvnitř byli ti tři muži, se kterými jsem přijel, dále tam, byl pán, který mi byl představen jako p. Srbek a pak tam byl nějaký mladý muž z úvěrové společnosti. Já jsem se posadil a ten mladý úvěrář přede mne položil úvěrovou smlouvu, která již byla připravena se všemi náležitostmi. Smlouvu jsem si důkladně přečetl, jednalo se koupí osobního vozidla zn. Mitsubishi Galant*

*v hodnotě 180.000,- Kč. Ve smlouvě byly uvedeny stejné údaje o mém zaměstnání, jako v předešlých případech. Po podpisu smlouvy mi řekli, ať jdu čekat ven za tím plešatým. Čekali jsme v autě a asi za 15 minut přišli ti tři, v autě mi šéf vyplatil 5.000,- Kč za to, že jsem podepsal úvěrovou smlouvu. Potom jsme jeli domů. Já jsem se k tomu autu na nic bližšího nevyptával, ani jsem ho neviděl. Bylo mi jasné, už když jsme do toho autobazaru jeli, že to bude stejný druh kšeftu, jako s těmi telefony a televizemi. Ještě si vzpomínám, že se cestou zpět mezi sebou bavili, že mě budou ještě potřebovat kvůli pojišťovně, neboť auto prý nechají nějak šikovně nabourat, aby z něj získali od pojišťovny peníze.“*

*„K celé věci chci uvést, že to co jsem dělal, nebylo správné, ale byl jsem opravdu v zoufalé finanční i existenční nouzi. Také jsem se bál vyhrožování ze strany těchto lidí. K telefonům, televizorům a autům, co jsem odebral na své jméno, sděluji, že žádné toto zboží ani vozidla nevlastním a ani neužívám. Kde toto zboží a vozidla v současné době jsou nevím.“*

Řady bezdomovců často rozšiřují lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Během pobytu ve věznici se mnohým odsouzeným rozpadá manželství, rodina je odmítá a oni tak ztrácejí sociální zázemí. Čerstvě propuštěný vězeň nemá často kam jít, nikdo na něj nečeká, nemá peníze a jeho další existence je tak ohrožena. Člověk, který prošel vězením a najednou se ocitne v této situaci, je demotivován nově vzniklou situací a je zde velké riziko recidivy a opakování výkonu trestu. Velmi často se tak bezdomovec stává recidivistou, protože si uvědomuje, že ve věznici má vše potřebné k uspokojení základních potřeb.

## 2.6 *Bezdomovství v ČR*

Je velmi obtížné určit přesný počet osob bez domova, jelikož ne všichni potřební či ohrožení využívají v této době dostupných sociálních služeb nebo prostě v rozporu s názorem okolí svou situaci nedefinují jako situaci bezdomovce (skryté bezdomovectví). Podle Schwarzové (2005, s. 317) je téměř nemožné skutečný počet bezdomovců jakkoli kvantifikovat. Poslední odhady na základě dílčích výzkumů neziskových organizací pracujících s bezdomovci hovoří o 0,34% české populace.

Podle Vágnerové (2004, s. 748) je bezdomovců přibližně 100 tisíc a předpokládá se, že každým rokem jich nejméně 10% přibude. Pobývají především ve velkých městech, v místech, kde jsou anonymizováni a kde je větší frekvence lidí, od nichž by mohli vyžebrot potřebné prostředky k svému užitku. Bezdomovci se stávají častěji muži než ženy, tento poměr činí přibližně 6:1; v poslední době však četnost žen – bezdomovkyň narůstá. Nejčastěji jsou bez domova muži středního a staršího středního věku, mezi 40 a 60 lety, ti tvoří 53% uvedené skupiny.

Podle výsledků projektu „Sčítání bezdomovců v Praze 2004“, zaměřeného na zjevné bezdomovectví, dosáhl celkový počet bezdomovců v Praze 3 096 osob, z toho 2662 mužů (85,99%) a 434 žen (14,01%). Sčítání se týkalo bezdomovců v terénu, squatech, ale i v nocležnách či ubytovnách. Autoři zprávy odhadují, že počet bezdomovců zjištěný během sčítání představuje jen 65 – 75% skutečného počtu. Nebyli zahrnuti například bezdomovci žijící na obtížně dostupných a skrytých místech (kanalizační potrubí apod.). Podle kritéria věku spadalo nejvíce bezdomovců do kategorie 25-60 let (72,78%), následovala kategorie do 25 let (14,20%) a nad 60 let (8,48%). Nejčetnější kategorii představují bezdomovci v produktivním věku.

(Sčítání bezdomovců Praha 2004, dostupné na: <<http://www.bezdomovci.eu>>)

Dalším místem, kde proběhlo sčítání bezdomovců, bylo v roce 2006 Brno. Stejně jako v Praze byli sečtení všichni bezdomovci na území tohoto města.



Celkem bylo sečteno 1179 osob, z toho 852 mužů (72,5%) a 327 žen (27,5%). Nejrozsáhlejší věkovou kategorií bylo opět období produktivního věku, tj. 26-60 let 968 lidí (82,1%). Nejvyužívanější službou v tomto případě byla lůžková zařízení a nejméně bezdomovců využívalo jako místo k přespání městskou hromadnou dopravu.

(Sčítání bezdomovců v Brně, dostupné na: <<http://www.bezdomovci.eu>>)

Také v zemích Evropské unie počet osob bez přístřeší narůstá (zvláště s přílivem emigrantů) a řešení této problematiky v Evropské unii je čím dál víc naléhavější. Jak uvádí Mareš (1999, s. 58) „*odhad počtu bezdomovců je značně obtížný, předpokládá se však, že jich je v zemích Evropského společenství kolem 3 miliónů.*“

Pozitivním faktem bezdomovectví v ČR je skutečnost, že mezi osobami bez přístřeší je mnohem méně žen. Nízký podíl žen mezi bezdomovci bývá vysvětlován tím, že ženy mají větší orientaci na mezilidské vztahy. Ženy tak mají bohatší sociální síť a častěji najdou ubytování u kamarádů, příbuzných apod. Jsou k tomu více motivovány než muži, zvláště mívají strach ze zneužívání a ostych, určitou roli může hrát i nedostatek adekvátních nabídek náhradního ubytování. Muži, kteří jsou méně orientovaní na vztahy, se tak častěji ocitají osamoceni a propadnou svou záchrannou sociální sítí.

## **2.7 Služby poskytované bezdomovcům**

Služby pro bezdomovce jsou upraveny v zákoně č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Sociální služby dle tohoto zákona zahrnují sociální poradenství, služby sociální péče a sociální prevence. Problematiky bezdomovectví se týkají především služby sociální prevence.

Služby sociální prevence mají napomáhat zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností a sociálně znevýhodňující prostředí. Cílem těchto služeb je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé

sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů (§ 53 zák.).

V oddílu 4 zák. jsou upraveny jednotlivé služby sociální prevence: azylové domy, nízkoprahová denní centra, noclehárny a terénní programy, dále sem patří i domy na půl cesty a služby sociální rehabilitace.

**Azylové domy** (dle § 57 zák.) poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení, a to prostřednictvím těchto základních činností: poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování a pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

**Nízkoprahová denní centra** (dle § 61 zák.) poskytují ambulantní, příp. terénní služby pro osoby bez přístřeší a zahrnují pomoc při osobní hygieně, poskytnutí stravy nebo pomoc při jejím zajištění a pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

**Noclehárny** poskytují služby osobám bez přístřeší, a to pomoc při osobní hygieně a poskytnutí přenocování.

**Terénní programy** (dle § 69 zák.) jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Jsou určeny pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně ohrožených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Základními činnostmi této služby jsou zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při obstarávání osobních záležitostí.

Vedle těchto služeb, určených převážně bezdomovcům, existují ještě další služby sociální prevence, které jsou také bezdomovcům poskytovány. Jsou to zejména domy na půl cesty, které (dle § 58 zák.) poskytují ubytování a sociálně terapeutické činnosti osobám do 26 let, které opustily dětské domovy nebo

výchovné ústavy a patří tak do kategorie potenciálních bezdomovců a služby sociální rehabilitace, které mají sloužit k dosažení samostatnosti osob, a to především rozvojem jejich specifických schopností a dovedností a také nácvikem dovedností, vedoucích k jejich sociálnímu začleňování. Mohou mít formu terénních nebo ambulantních služeb nebo pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb a zahrnují (vedle nácviku dovedností) i poskytnutí ubytování, stravování a možnosti osobní hygieny.

Schwarzová (2005, s. 320-327) dělí sociální služby zaměřené na pomoc bezdomovcům na **preventivní aktivity, služby zaměřené na naplnění základních potřeb a služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost.**

**Preventivní aktivity** – představují sociální poradenství, jehož cílem je dovést klienty k soběstačnosti, neboli pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. Poradenství zacílené na osoby bez domova je v ČR zpravidla poskytováno v občanských poradnách a nízkoprahových centrech organizací, které bezdomovcům poskytují i další služby.

**Služby zaměřené na naplnění základních potřeb** – jedná se o veškeré formy azylového bydlení, které se dělí dle délky trvání:

- *krátkodobé azylové ubytování* – je otevřeno největšímu počtu klientů, slouží k překlenutí krizové situace, zpravidla nabízí nižší standart bydlení než dlouhodobější formy ubytování. Různé organizace tento typ služby nazývají odlišně, nejčastěji „azylová ubytovna“.
- *střednědobé azylové ubytování* – počítá s pobytem klienta po dobu několika týdnů až měsíců, během kterých se očekává vyřešení jeho problému a návrat k soběstačnosti, pobyt v zařízení je podmíněn širší spoluprací klienta na řešení svých problémů.
- *dlouhodobé azylové ubytování* – poskytuje přístřeší na několik měsíců. Nejvíce se podobá přirozenému způsobu bydlení, klient má největší svobodu a s ní spojenou odpovědnost. Cílem

dlouhodobého azylu je nácvik dovedností vedoucích k samostatnosti a převzetí odpovědnosti za vlastní život. Dlouhodobý azyl poskytují azylové domy pro muže, ženy, matky s dětmi a domy na půli cesty. Formou dlouhodobého azylu jsou také cvičné a chráněné byty. Ty jsou nejbližší reálnému prostředí, a tím i nárokům reálného života. Jejich největší předností je začlenění do přirozeného okolního prostředí (klienti se stýkají se svými sousedy, jejich izolace a stigmatizace jsou nižší).

**Služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost** – tento typ služeb nabízí výcvik v potřebných dovednostech (zejména v dovednostech sociálních) a služby podporující zaměstnanost. Mezi tyto služby patří:

- *Vzdělávací a rekvalifikační služby* - bývají realizovány např. ve formě takzvaných job klubů – svépomocných skupin, jejichž členové se vzájemně informují o svých strategiích při pokusech uplatnit se na trhu práce, případně o výsledku těchto pokusů.
- *Chráněná a podporovaná zaměstnání* – chráněná zaměstnání se realizují v podobě chráněných dílen a tréninkových pracovišť. Prostor těchto pracovišť je ochraňující a co nejméně zátěžové, vychází maximálně vstříc potřebám klientů (pružná pracovní doba, tolerantnější přístup k absencím, asistence apod.). Tréninkové pracoviště a chráněné dílny jsou vhodné pro klienty, kteří pro svůj hendikep nemohou pracovat v běžném prostředí. Podporovaná zaměstnání jsou mezistupněm mezi sociální službou a otevřeným pracovním trhem. V podporovaném zaměstnání má klient-zaměstnanec více povinností i kompetencí a očekává se od něj větší míra samostatnosti, zároveň je brána v potaz reintegrační funkce, proto je postoj k němu shovívavější než v klasickém zaměstnání. Cílem je připravit klienta-zaměstnance ke vstupu na otevřený pracovní trh.
- *Veřejně prospěšné práce* – vybraní klienti organizací nebo lidé v evidenci úřadů práce se stávají zaměstnanci neziskových

organizací – zpravidla těch, jejichž jsou nebo byli klienty. Cílem programu je zejména poskytnout odrazový můstek nekvalifikovaným lidem s nedostatečnou praxí nebo zabezpečit lidi téměř důchodového věku, kteří, mají-li nějakou kvalifikaci, se nemohou na otevřeném trhu práce uplatnit.

- *Sociální firma* – poskytuje zaměstnání zejména lidem znevýhodněným, je však zároveň normálním podnikem vytvářejícím zisk v rámci neziskové organizace. Vztah zaměstnanec-zaměstnavatel se zde řídí pracovní smlouvou a zákoníkem práce, zaměstnanec nese plnou odpovědnost, je honorován podle odpracovaných hodin, druhu a kvality práce, kterou vykonává. Sociální firma není terapeutické ani rehabilitační zařízení, ale zaměstnanec má možnost využívat podpůrných služeb v jiných zařízeních a zaměstnavatel mu v tom vychází vstříc. Sociální firmy jsou velmi dobrým řešením pro lidi trvale znevýhodněné na trhu práce.

### **2.7.1 Organizace poskytující služby bezdomovcům**

V současné době můžeme najít již spoustu organizací, které pomáhají bezdomovcům a sociálně slabším jedincům. V České republice začaly tyto organizace vznikat až po roce 1989, protože do té doby byl fenomén bezdomovství skryt za oponou. Nejžádanější službou je levné ubytování. Poskytuje ho většina organizací, zabývajících se bezdomovci, a to v několika formách (noclehárny, ubytovny v azylových domech, domy na půli cesty, až samostatné byty).

#### **Azylové domy**

Azylové domy, poskytují „azyl“ - ubytování osobám, které se ocitly v obtížné sociální situaci a nejsou schopny ji samy řešit. Jejich zřizovateli a provozovateli jsou většinou neziskové a charitativní organizace, v některých případech i obec, a to hlavně ve velkých městech s velkou koncentrací

bezdomovců. Většina těchto organizací je členem Sdružení azylových domů (SAD), které je propojuje, koordinuje a navenek zastupuje v mezinárodních organizacích. Podmínkou pro členství v SAD je, vedle základního materiálního vybavení i koncepce, jak lidem bez domova pomáhat, tj. určitý komplexní integrační program. Azylový dům tak nemůže být pouze ubytovnou, kterou klienti jen prochází, ale musí mít program zaměřený na komplexní pomoc lidem bez domova. Způsoby této pomoci jsou dané specifikou oblastí, zřizovatelem, zaměstnanci, klientelou a v neposlední řadě i finančními možnostmi. Sdružení azylových domů je od roku 1996 aktivním členem mezinárodní organizace FEANTSA, která vznikla v roce 1991 a je poradním orgánem Evropského společenství a Evropského parlamentu.

(Sdružení azylových domů, dostupné na: <<http://www.bezdomovci.eu>>)

Mezi organizace, které se u nás věnují bezdomovcům, včetně poskytnutí ubytování, patří především Armáda spásy a Naděje, dále Česká katolická charita, sdružení Emauzských domů a některé další.

### **Armáda spásy**

Armáda spásy zahájila práci v Československu v roce 1919 a rychle rozvinula oba rozměry své práce - církevní činnost a domovy pro bezdomovce a jiné skupiny lidí na okraji společnosti. Poté co přečkala obtížnou dobu okupace v letech 1939 až 1945, byla její činnost nejprve omezena a nakonec zcela ukončena komunistickým režimem a početná skupina jejích členů byla uvězněna.

Armáda spásy v České republice byla registrována MV ČR dne 17.5.1990 jako občanské sdružení. V čele Armády spásy v ČR, se sídlem v Praze, stojí velící důstojník pro Českou republiku. Národní ústředí zajišťuje styk s ústředními orgány ČR, koordinuje práci v celé republice, udržuje kontakt s mezinárodní Armádou spásy a vede centrální účetnictví pro veškerá zařízení Armády spásy v ČR.

Konkrétní práce v jednotlivých městech, kde Armáda spásy působí (Praha, Brno, Ostrava, Havířov, Karlovy Vary, Krnov, Opava, Přerov a Šumperk), zahrnuje oblast duchovní i sociální.

Duchovní práce je soustředěna do tzv. sborů, v jejichž čele stojí důstojníci Armády spásy. V současné době v každém městě působí jeden sbor Armády spásy. Jednotlivá sociální zařízení jsou vedena zahraničními i českými odborníky. Sociální práce zahrnuje např. péči o bezdomovce, staré a nemocné občany, matky s dětmi, děti a mládež, ale i další formy pomoci podle aktuálních potřeb. V České republice tato činnost v současné době zahrnuje azylové domy a noclehárny, domov seniorů, komunitní centra, vězeňskou péči a centrum pro mládež.

(Armáda spásy, dostupné na: <<http://www.armadaspasy.cz>>)

## **Naděje**

Naděje jako spolek je založena podle zákona č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů. Registrována byla 21. 8. 1990 u Ministerstva vnitra pod číslem VSP/1-2274/90-R. Podle Stanov je Naděje nepolitická a mezikonfesní, s celostátní působností.

Posláním Naděje je praktické uplatňování evangelia v životě a jeho šíření. Cílem je vybudování a provozování sítě služeb lidem v nouzi na křesťanských principech. Ve svých zařízeních i mimo ně poskytuje Naděje pomoc duchovní, morální, sociální, zdravotní, lékařskou, hygienickou, stravovací, ubytovací, hmotnou, právní, poradenskou, osvětovou, vzdělávací, výchovnou apod., včetně doplňkových služeb. Své služby zaměřuje zejména na lidi osamělé, zdravotně postižené, společensky vyloučené nebo jinak znevýhodněné. Ve svých zařízeních (i mimo ně) Naděje vyvíjí misijní činnost ve všech formách.

Integrační program Naděje má za cíl pomoci včlenit se, případně se navrátit do společnosti člověku, který stojí z jakýchkoli důvodů na jejím okraji a má o službu zájem. Současně je jeho cílem podpora osob, rodin a domácností,

kteře jsou sociálním vyloučením bezprostředně ohroženy. Zvláštní pozornost se přitom věnuje dětem a mladým lidem a jejich rodinám.

Integrační program je komplexem služeb, který je koncipován jako víceúřňový. Základním, nultým úřňněm jsou nízkoprahová denní centra se streetworkem a nízkoprahové noclehárny. Na ně navazují další úřňně azylového ubytování a v malé míře podporované bydlení. Většimu rozvoji žádoucího podporovaného bydlení, které by umožnilo integraci, brání nedostatek sociálních bytů.

(Naděje, dostupné na: <<http://www.nadeje.cz>>)

### **Česká katolická charita**

Nezisková humanitární organizace Charita Česká republika je největším nestátním poskytovatelem sociálně zdravotních služeb u nás. Hlavní činností Charity je pomoc potřebným na území České republiky. Jde zejména o pomoc matkám s dětmi v tísní, lidem bez přístřeší, osobám se zdravotním a mentálním postižením, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, osobám, které se ocitly v osobní krizi, migrantům a uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu. Charita provozuje poradny, stacionáře, přechodná ubytování, domovy na trvalý pobyt, hospice apod., a vede také projekty na začlenění do společnosti a využití volného času. Významná je i pomoc rodinám, které byly postiženy v letech 1997, 1998 a 2002 povodněmi. Důležitou součástí charitativní práce je rovněž humanitární pomoc do zahraničí. Pracovníci Charity se rovněž účastní práce v odborných komisích na ministerstvech zdravotnictví a práce a sociálních věcí. Podílí se rovněž na vzdělávání studentů, pracovníků Charity i ostatních neziskových organizací v oblasti sociální, zdravotní a humanitární pomoci.

(Charita Česká republika, dostupné na: <<http://www.charita.cz>>)



## **Občanské sdružení Emauzy ČR**

Občanské sdružení Emauzy ČR pomáhá mužům bez domova nalézt hodnoty, které ztratili - střechu nad hlavou, smysluplnou práci a lidskou důstojnost. Poskytuje ubytování, stravování a některé další služby pouze pro muže.

Emauzské domy podporují muže bez domova při řešení jejich tíživé životní situace. Prostřednictvím sociálního poradenství, poskytnutím dočasného ubytování, stravy a individuálním přístupem jim pomáhají nalézt hodnoty, které ztratili.

Občanské sdružení poskytuje sociální služby v Emauzských domech v Mostě, Praze a Rychnově nad Kněžnou. Všechny Emauzské domy poskytují sociální služby Azylové domy podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Uživatelé služeb se mohou stát muži starší 18 let bez přístřeší z celé ČR, ochotní a schopní aktivně se podílet na řešení své nepříznivé sociální situace. Služby jsou poskytovány na principech respektu k individualitě, lidské důstojnosti a právům uživatelů. Dodržován je jednotný přístup k uživatelům bez rozdílu sociálního původu, rasy, přesvědčení atd.

Cílem služby je posílení schopnosti uživatele najít a udržet si bydlení, uplatňovat svá práva a oprávněné zájmy, vyřizovat své osobní záležitosti, obnovit či upevnit kontakt s rodinou a přáteli. Pracovníci motivují a vedou uživatele k řešení jejich situace způsoby, které nebudou v rozporu se zákonem a společenskými normami.

(Emauzy ČR, dostupné na: <<http://www.emauzy.org/cs/home.php>>)

## **3 Praktická část**

### ***3.1 Cíl praktické části***

V následující praktické části bakalářské práce se zaměřujeme na klienty azylového domu Dům humanity v České Lípě. Cílem této bakalářské práce bylo zdokumentování nejčastěji se vyskytujících demografických charakteristik u bezdomovců, klientů zmíněného zařízení. Průzkum probíhal pouze v azylovém domě Dům humanity v České Lípě a netýkal se terénu či denního stacionáře, který je rovněž součástí tohoto zařízení. Na základě provedeného šetření byl zdokumentován věk respondentů, pohlaví, dosažené vzdělání, rodinný stav, zaměstnání, zdroj finančních prostředků, zdravotní stav a příčiny pobytu v azylovém domě.

### ***3.2 Stanovení předpokladů***

K ověření cíle praktické části bakalářské práce byly stanoveny následující předpoklady:

- 1) Předpokládáme, že 70 – 80% bezdomovců jsou lidé bez zaměstnání, odkázaní pouze na poskytované sociální dávky.**
- 2) Předpokládáme, že 80% bezdomovců jsou muži s nízkým vzděláním.**

### ***3.3 Použité metody***

K ověření cíle praktické části a k potvrzení stanovených předpokladů jsme použili metodu studium dokumentace. Byla provedena analýza spisové dokumentace, která je vedena ke každému uživateli tohoto zařízení. Dále byly vyhodnoceny údaje získané z osobního dotazníku klientů Domu humanity a z individuálních dotazníků v rámci projektu „Aktivizace a motivace klientů Domu humanity a dlouhodobě nezaměstnaných v České Lípě“, jež jsou součástí uvedené spisové dokumentace. Získali jsme tak demografické údaje k osobám

využívajících služeb azylového domu Dům humanity v České Lípě za období od 1.1.2007 do 31.12.2007.

### **3.4 Charakteristika zkoumaného vzorku**

Zkoumaným objektem jsou osoby, které využívaly ubytování a poskytované služby v azylovém domě Dům humanity v České Lípě za období od 1.1.2007 do 31.12.2007. Klienti azylového domu jsou lidé se státní příslušností ČR a s trvalým bydlištěm ve městě Česká Lípa či regionu Českolipska, kteří z různých důvodů ztratili nebo opustili svůj domov, byt, ubytování, neumějí vyřešit komplikované problémy s tím spojené a nejsou schopni tuto situaci sami bez cizí pomoci řešit. Jedná se o osoby, které jsou dlouhodobě či trvale závislé na pomoci státu, jejich příjem je většinou jen ve formě sociálních dávek a podpor. Do zkoumaného vzorku byli zařazeni všichni klienti tohoto zařízení, bez rozdílu pohlaví a věku. Celkový počet respondentů činil 129.

### **3.5 Charakteristika zařízení**

#### **Základní údaje o zařízení:**

<i><b>název zařízení</b></i>	Dům humanity
<i><b>adresa</b></i>	Dubická 931 470 01 Česká Lípa
<i><b>rok vzniku</b></i>	1993
<i><b>právní forma</b></i>	příspěvková organizace obce

#### **Základní údaje o zřizovateli:**

<i><b>název organizace</b></i>	Sociální služby města České Lípy, p.o.
<i><b>adresa</b></i>	Bulharská 823 470 01 Česká Lípa

**Pracovní doba zařízení:**

Po – Ne 24 hodin denně

**Příjem nových klientů:**

Denně od 19:00 do 21:00 hodin

**Kapacita zařízení:**

Celkem 27 lůžek – 15 pro muže, 5 pro ženy, 4 pro matky s dětmi, 3 krizová lůžka. Úhrada za pobyt (jednu noc) je stanovena při pobytu krátkodobém (do tří měsíců) na 30,-Kč. Při pobytu delším (max. do šesti měsíců) je výše na noc stanovena na 60,-Kč. K ubytování nejsou přijímáni občané pod vlivem alkoholu.

**Rozsah poskytovaných služeb:**

- azylové ubytování na Domě humanity pro muže i ženy a základní péče,
- azylové ubytování pro matky s dětmi,
- noclehárna pro muže,
- pokoj krizových lůžek,
- provoz denního stacionáře,
- podpora sociálně slabých občanů - výdej ošacení, nábytku apod.,
- poradenská činnost.

**Poslání a cíle Domu humanity:**

Dům humanity je azylový dům pro občany České Lípy a regionu Českolipska, kteří přišli o přístřeší a dostali se do tíživé sociální situace, kterou nejsou schopni sami řešit. Klienty jsou muži, ženy a matky s dětmi. Dále je provozován denní stacionář pro sociálně slabé spoluobčany.

Cílem je klientům poskytnout relativně příjemné prostředí dočasného ubytování a pomoci jim k tomu, aby byli schopni řešit samostatně své problémy, zlepšilo se jejich sociální fungování a stali se nezávislými na systému sociální pomoci, nebo aby se jejich závislost omezila či minimalizovala.

Ubytování je určeno osobám starším 18 let. Dům humanity je rozdělen na oddělení mužů a žen. Ve dvou pokojích lze ubytovat i matky s dětmi, které se ocitly v situaci, kterou nedokážou momentálně samy vyřešit.

Dům humanity poskytuje klientům v nepřetržitém provozu možnost hygieny, ošacení ze sbírek občanů, informace a kontakt s úřady, lékaři a policií.

Klienti, kteří nemají žádné finanční prostředky, mají možnost si základní potraviny a nocleh odpracovat veřejně prospěšnou prací a nemusí si obstarávat tyto prostředky delikventním způsobem.

V noci je azylový dům s ubytovanými klienty uzavřen a klienti tedy nemohou vyvíjet jakoukoliv trestnou činnost. Pokud má klient práci nebo jiný stabilní příjem, má možnost se ubytovat v ubytovně sociálních služeb. Na ubytovně jsou klienti ubytováni ve dvou nebo třílůžkových pokojích. Na ubytovně není žádný předepsaný režim jako v azylovém domě a klienti tam již žijí jako ve vlastním bytě.

### ***3.6 Vyhodnocení průzkumového šetření***

**Pomocí analýzy spisové dokumentace klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě jsme zjišťovali demografické charakteristiky u bezdomovců v okrese Česká Lípa v roce 2007.**

Vyhodnoceny byly údaje od 129 uživatelů azylového domu, se zaměřením na následující oblasti:

- pohlaví, věk a vzdělání uživatelů,
- rodinný stav uživatelů,
- zdroj finančních prostředků uživatelů,
- zdravotní stav uživatelů,
- důvody pobytu v azylovém zařízení.

Z celkového počtu 129 uživatelů azylového domu za rok 2007, byli muži zastoupeni v počtu 121 (93,8%) a ženy zastoupeny v počtu 8 (6,2%). Věková struktura respondentů byla zdokumentována v kategorii do 25 let: 3 (2,3%), v kategorii od 26 do 35 let: 24 (18,6%), v kategorii od 36 do 45 let: 39 (30,2%), v kategorii od 46 do 60 let: 54 (41,8%) a v kategorii nad 61 let: 9 (7%).

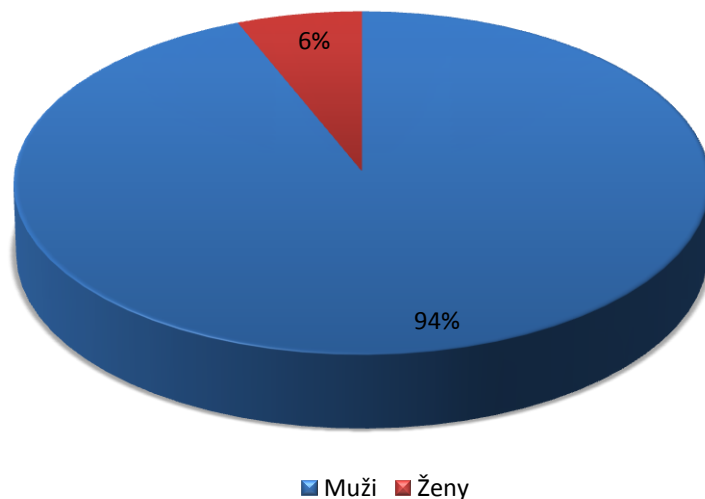
Mezi respondenty bylo 77 (59,7%) se základním vzděláním, vyučených 42 (32,55%), středoškolským vzděláním 8 (6,2%) a vysokoškolským vzděláním 2 (1,55%). Z respondentů bylo svobodných 37 (28,7%), rozvedených 82 (63,7 %), ženatých 4 (3,1%), vdaných 3 (2,3%), vdovec 1 (0,8%), vdovy 3 (2,3%). Mezi respondenty bylo 65 (50,4%) nezaměstnaných, 38 (29,5%) v důchodu (starobní, invalidní), 12 (9,3%) zaměstnaných v pracovním poměru, 14 (10,8%) zaměstnaných brigádně. Zdroj finančních příjmů tvořily u 79 (61,2%) respondentů sociální dávky, 29 (22,5%) invalidní důchod, 12 (9,3%) mzda z pracovního poměru a 9 (7%) respondentů pobíralo starobní důchod. Ke svému zdravotnímu stavu uvedlo 74 (57,4%) respondentů, že má zdravotní potíže, 29 (22,5%) respondentů z důvodu svého zdravotního stavu pobíralo invalidní důchod a 26 (20,1%) respondentů nemělo žádné zdravotní potíže. Mezi důvody pobytu v azylovém zařízení uvedlo 18 (13,9 %) respondentů ztrátu bytu, 27 (20,9%) respondentů dluhy, 29 (22,5%) respondentů rozpad rodiny, 32 (24,8%) respondentů ztrátu zaměstnání, 13 (10%) respondentů onemocnění, 6 (4,6%) respondentů gamblerství, 2 (1,5%) užívání drog a 2 (1,5%) respondenti uvedli jiné příčiny.

	Věk					Vzdělání				Zaměstnání				Zdroj prostředků			
	do 25 let	26 – 35 let	36- 45 let	46-60 let	61 a více let	základní	vyučen	středoškolské	vysokoškolské	pracovní poměr	nezaměstnaní	brigády	důchodci	sociální dávky	invalidní důchod	mzda	starobní důchod
Muži	3	24	37	48	9	74	38	7	2	12	58	14	37	72	28	12	9
Ženy	0	0	2	6	0	3	5	0	0	0	7	0	1	7	1	0	0

	Rodinný stav				Zdravotní stav			Důvody pobytu v azylovém zařízení							
	svobodný/á	rozvedený/á	vdovec/vdova	ženantý/vdaná	bez potíží	zdravotní potíže	invalidní důchod	ztráta bytu	zadluženost	rozpad rodiny	ztráta zaměstnání	gamblerství	drogy	nemoc	jiná příčina
Muži	37	79	1	4	25	68	28	18	27	29	32	6	2	13	2
Ženy	0	3	2	3	1	6	1								

## Pohlaví uživatelů azylového domu

**Graf č. 3 Struktura respondentů dle pohlaví**



Z výsledků vyplynulo, že poměr mužů a žen je velmi nevyrovnaný. Naprostá většina uživatelů jsou muži, ženy představují pouze 6% z celkového počtu respondentů. Vzhledem k uvedeným výsledkům se domníváme, že pohlaví hraje důležitou roli v problematice bezdomovství.

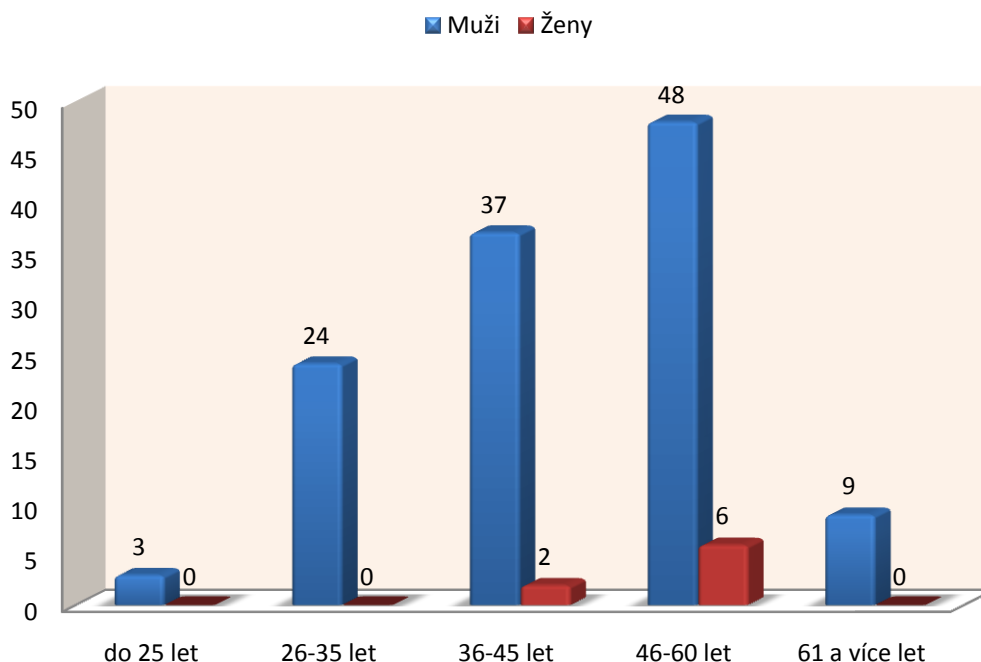
Nízký podíl žen mezi bezdomovci bývá vysvětlován tím, že ženy se více než muži snaží předejít riziku života v podmínkách zjevného bezdomovství. Ženy často volí formu latentního bezdomovství, kdy svůj problém obvykle řeší bydlením u přítele, přítelkyně či rodičů, často z toho důvodu, že se nadále starají o děti.

Muži, kteří jsou méně orientovaní na vztahy, se tak častěji ocitají osamoceni a propadnou svou záchrannou sociální sítí.



## Věk uživatelů azylového domu

**Graf č. 4 Struktura respondentů dle věku**

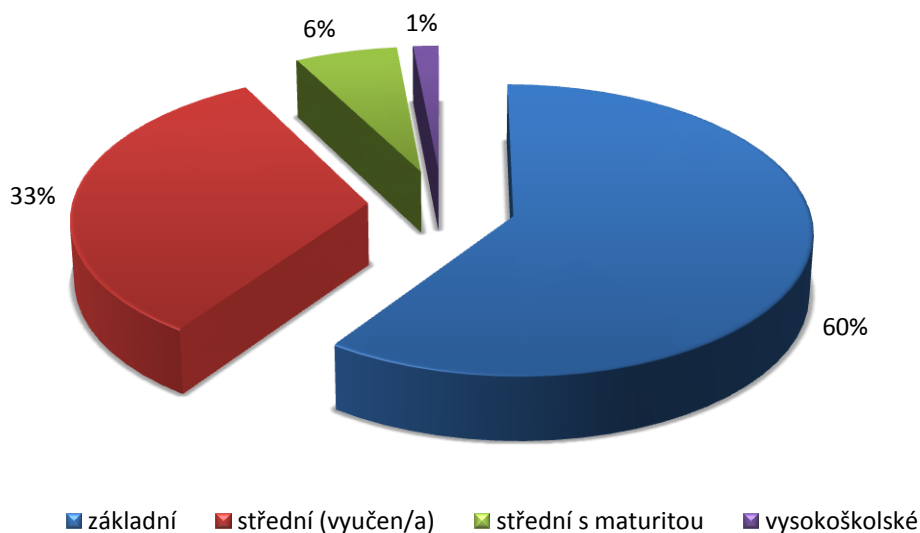


Věk uživatelů byl vyhodnocen samostatně u mužů a žen. Z celkového počtu 129 uživatelů bylo 121 mužů a jen 8 žen. Největší zastoupenou skupinou uživatelů byli muži ve věku 46–60 let v počtu 48 (39,7%), 3 (2,4%) uživatelů bylo ve věku do 25 let, 24 (19,8%) bylo ve věku 26–35 let, 37 (30,6%) ve věku 36–45 let a 9 (7,4%) mužů bylo ve věku nad 61 roků. Nejpočetněji zastoupenou skupinou u žen byly uživatelky ve věku 46–60 let v počtu 6 (75%), v kategorii do 25 let a 26–36 let nebyla zastoupena žádná žena, 2 (25%) bylo ve věku 36–45 let a ve věku na 61 let nebyla rovněž ani jedna žena.

Z grafu je patrné, že mezi respondenty je převaha jedinců v produktivním věku mezi 26 a 60 lety – celkově 90,7%.

## Vzdělání uživatelů azylového domu

**Graf č. 5 Struktura respondentů dle vzdělání**



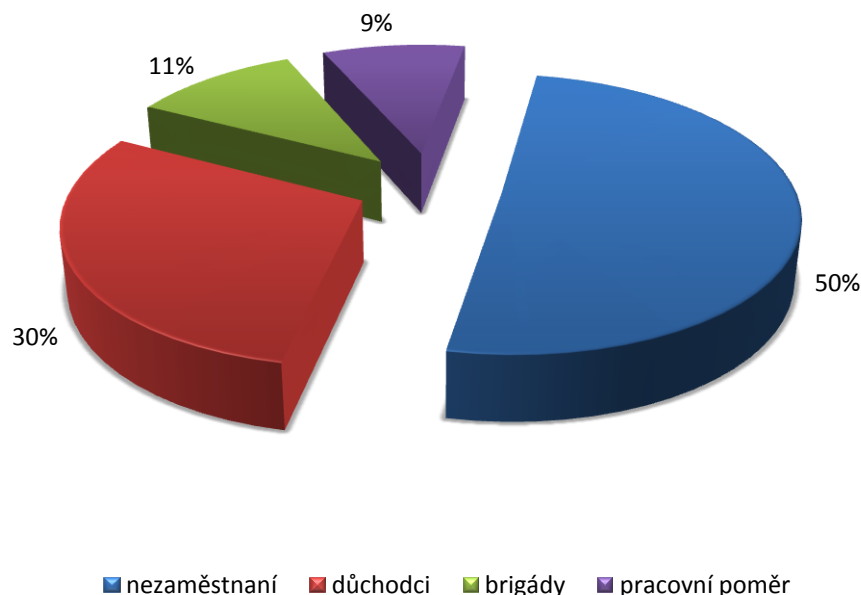
Z celkového počtu 129 respondentů byli nejpočetněji zastoupenou skupinou uživatelé se základním vzděláním – celkem 77 (60 %), druhou nejvíce zastoupenou skupinou byli uživatelé v kategorii vyučen/a v počtu 42 (33%), úplné střední vzdělání s maturitní zkouškou mělo jen 8 (6%) respondentů a vysokoškolské vzdělání pouze 2 (1%) uživatelů.

Vzdělání u bezdomovců je na poměrně nízké úrovni. Většina z nich má pouze základní vzdělání, je vyučena nebo nemá vzdělání žádné. Jen výjimečně se u bezdomovců vyskytuje vysokoškolské vzdělání.

Můžeme tedy konstatovat, že vzdělání významně ovlivňuje schopnosti jedince a s tím spojené jeho uplatnění ve společnosti.

## Druh zaměstnání uživatelů azylového domu

**Graf č. 6 Druh zaměstnání respondentů**

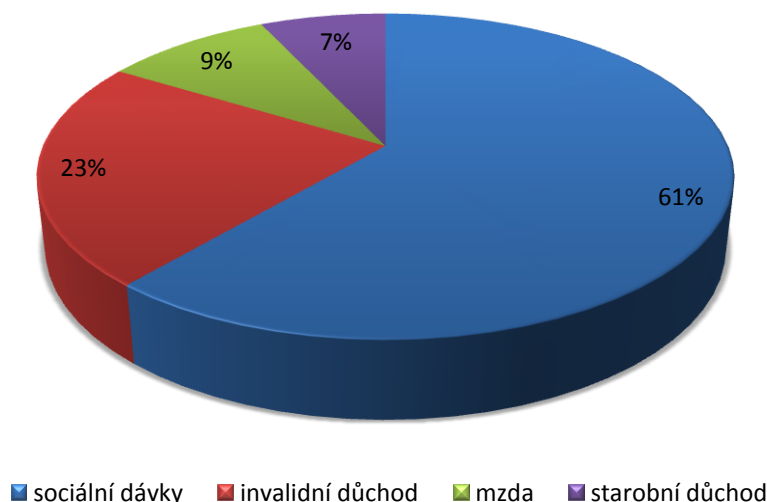


Z grafu je patrné, že mezi respondenty mělo jen 9% (12) stálý pracovní poměr, ač většina uživatelů azylového domu byla v produktivním věku. Druhou nejméně zastoupenou skupinou jsou uživatelé, kteří pracují brigádně 11% (14). Nejpočetnější skupinou mezi respondenty byli nezaměstnaní v počtu 50% (65) uživatelů. Osoby pobírající starobní či invalidní důchod byly zastoupeny v množství 30% (38).

U bezdomovců je obecně nízká úroveň vzdělání, proto vykonávají především nekvalifikované pracovní činnosti. Jedná se většinou o těžké výkopové, stavební a různé pomocné práce. Často se jedná o příležitostné přivýdělký na základě dohody o provedení práce nebo i nelegální práce sjednané bez jakékoliv pracovní smlouvy.

## Zdroj finančních prostředků uživatelů azylového domu

**Graf č. 7 Struktura respondentů dle zdroje fin. prostředků**

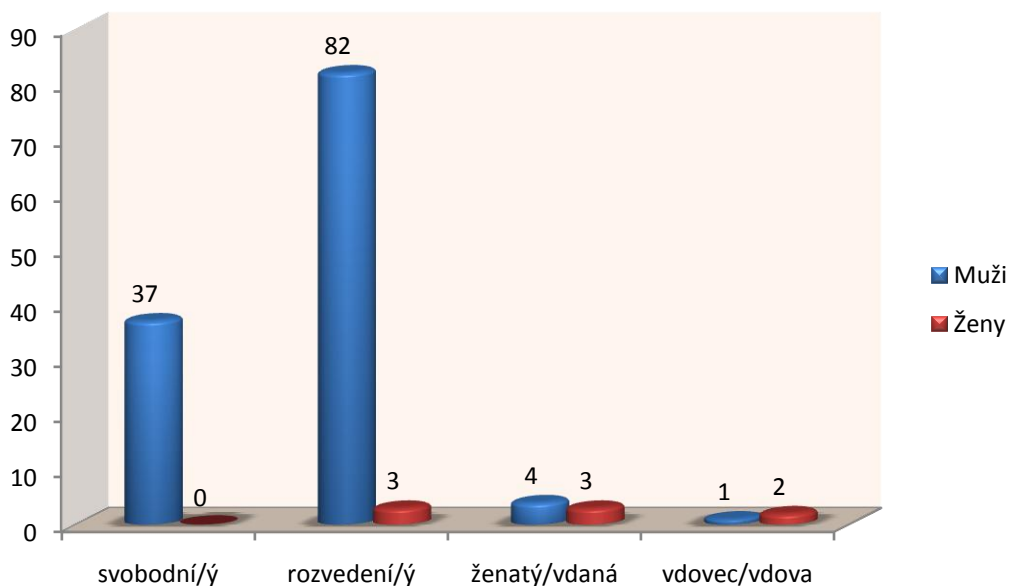


Z grafu je jasně patrné, že značná část respondentů pobírá sociální dávky, celkem 61% (79). Ve druhé nejpočetnější skupině jsou zastoupeni uživatelé s invalidním důchodem 23% (29), pouze u 9% (12) respondentů tvořila jejich příjem mzda z pracovní činnosti a 7% (9) respondentů pobíralo starobní důchod.

Ačkoliv to podle výsledku průzkumu u respondentů z azylového domu příliš nevypadá, mezi bezdomovci se nalézají i značné množství osob, které žádné sociální dávky nepobírá. Jednou z možných příčin tohoto stavu bývá například často odlišné trvalé bydliště u bezdomovců, oproti jejich skutečnému místu pobytu. Právě vyplácení těchto dávek je vázáno na místo trvalého bydliště, které bezdomovci buď nejsou schopni prokázat, nebo nejsou schopni tam dojet, resp. tam opakovaně dojíždět. Mezi dalšími důvody je i nevědomost této skupiny lidí o systému sociálního zabezpečení nebo jejich rezignace na situaci, kdy pro ně dávky nepředstavují žádnou pomoc.

## Rodinný stav uživatelů azylového domu

**Graf č. 8 Struktura respondentů dle rodinného stavu**

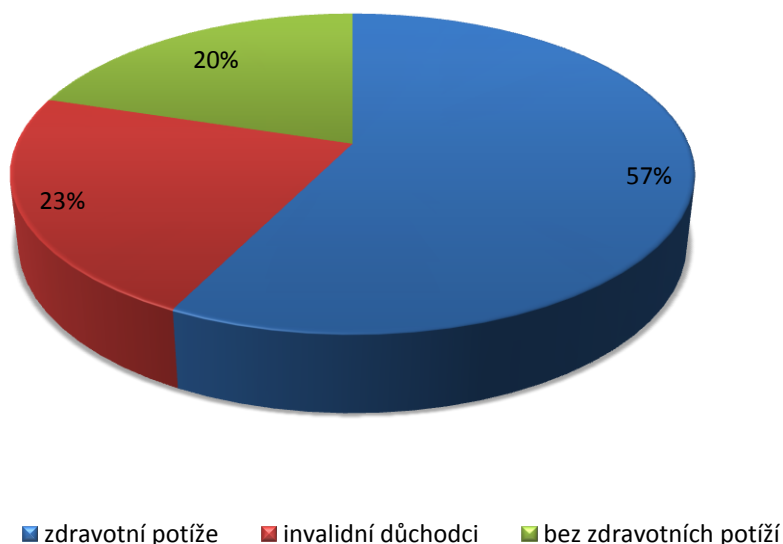


V této části byl vyhodnocován rodinný stav jednotlivých uživatelů, opět samostatně u mužů i žen. Z celkového počtu 121 mužů jich bylo 37 (30,6%) svobodných, 82 (67,8%) rozvedených a jen 4 (3,3%) ženatých. Nejméně zastoupenou skupinou u mužů, byli respondenti v kategorii vdovec 1 (0,8%). Poněkud rozdílná situace byla u žen, z nichž ani jedna nebyla svobodná, rozvedené byly 3 (37,5%) a vdané 3 (37,5%), v kategorii vdova byly 2 (25%).

Z grafu je zřejmé, že mezi respondenty převažují především rozvedení a svobodní lidé. Uvedené koresponduje s tvrzením Hradeckých (1996, s. 39), podle kterých „z hlediska fenoménu bezdomovství je největšímu riziku bezdomovství vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna.“ Riziko, že se člověk stane bezdomovcem, považují Hradečtí u osamocených a izolovaných osob až za čtyřnásobně vyšší a u jednorodičovských rodin až 17x vyšší.

## Zdravotní stav uživatelů azylového domu

**Graf č. 9 Struktura respondentů dle zdravotního stavu**

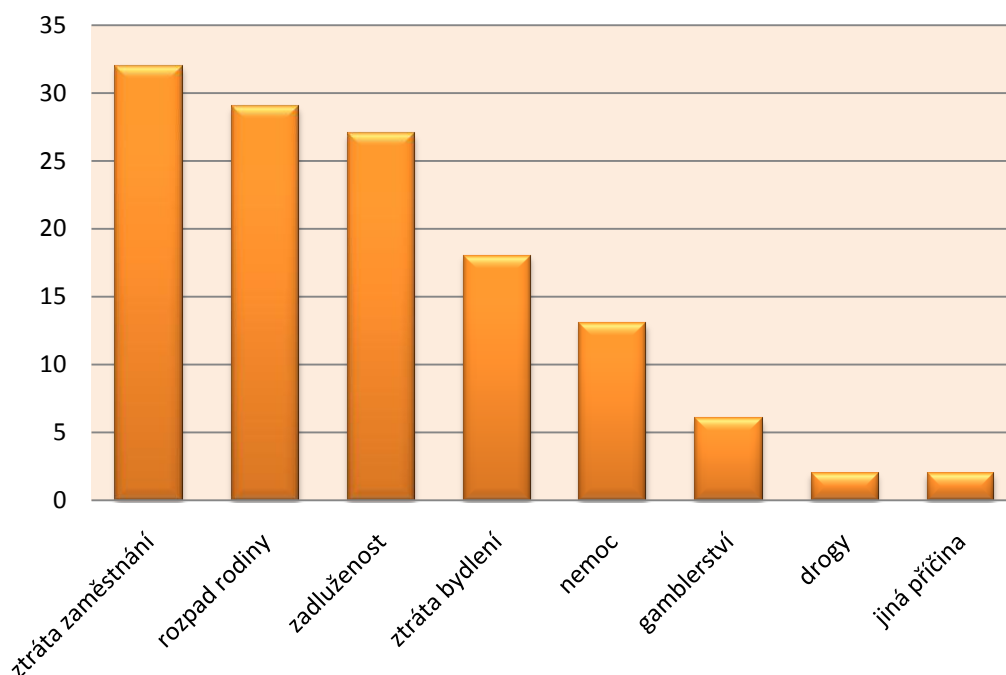


Graf znázorňuje zhoršený zdravotní stav u respondentů, což je problém, který je mezi bezdomovci poměrně častý. Z celkového počtu 129 uživatelů azylového domu jich až 80% (103) má nějaké zdravotní potíže. Z toho 23% (29) respondentů pro svůj nepříznivý zdravotní stav pobírá invalidní důchod. Pouze 20% (26) uživatelů uvedlo, že žádné zdravotní potíže nemá.

Opakovaně se potvrzuje obecný předpoklad o zákonitě zhoršeném zdravotním stavu bezdomovců oproti bydlící populaci. Bezdomovství výrazně ovlivňuje zdravotní stav, neboť přežívání v nepříznivých podmínkách na ulicích či v nevyhovujících prostorách, nedostatečná hygiena, špatná strava a nevhodné ošacení vedou k oslabenému zdraví a zvýšené náchylnosti k různým nemocem.

## Důvody pobytu uživatelů v azylovém domě

**Graf č. 10 Struktura respondentů dle příčin pobytu**



Graf znázorňuje příčiny pobytu respondentů v azylovém domě. Z celkového počtu 129 uživatelů byla za nejčastější příčinu jejich situace považována ztráta zaměstnání (celkem uvedlo 32 uživatelů), dalším nejpočetněji zastoupeným důvodem byl rozpad rodiny (29 případů), následně zadluženost (27 případů), ztráta bydlení (18 případů), onemocnění (13 případů), 6 uživatelů uvedlo jako důvod gamblerství, 2 uživatelé drogy a 2 uživatelé uvedli jiné důvody.

Příčiny bezdomovectví mohou být různé. Odborníci se shodují, že ke vzniku bezdomovectví zpravidla nevede jen jedna příčina. Většinou se vyskytují kumulovaně, v různých obměnách a s různou intenzitou. Za hlavní příčiny bezdomovství však bývá považována chudoba spojená s nezaměstnaností, nejistým či nízkoplaceným zaměstnáním.

### **3.7 Vyhodnocení předpokladů**

V průběhu průzkumového šetření jsme se zaměřili na ověření následujících předpokladů, které jsme si předem stanovili.

- 1. Předpokládáme, že 70 – 80% bezdomovců jsou lidé bez zaměstnání, odkázaní pouze na poskytované sociální dávky.**
- 2. Předpokládáme, že 80% bezdomovců jsou muži s nízkým vzděláním.**

Jako základní metody a techniky práce jsme si stanovili analýzu spisové dokumentace klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě za rok 2007.

#### **Vyhodnocení předpokladu č. 1**

Předpokládali jsme, že mezi bezdomovci je 70 – 80% osob bez zaměstnání, jejichž příjem je pouze z poskytovaných sociálních dávek.

Metodou analýzy dokumentace jsme zjistili, že za rok 2007 využilo ubytování a služeb azylového domu celkem 129 osob. Z celkového počtu respondentů jich 50% byla nezaměstnaných, 30% pobírala invalidní či starobní důchod, 12% uživatelů si přivydělávalo brigádně a jen 9% klientů bylo v trvalém pracovním poměru. Sociální dávky pobíralo celkem 61% respondentů, mzdu z pracovní činnosti pouze 9% respondentů.

Z uvedeného je zřejmé, že mezi respondenty převládali lidé bez zaměstnání, odkázaní na poskytované sociální dávky. Další četnou skupinou respondentů byli uživatelé pobírající invalidní či starobní důchod. Respondenti, jejichž příjem činila mzda z trvalého pracovního poměru, byli zastoupeni jen minimálně.

**Můžeme tedy konstatovat, že první předpoklad se nám podařilo potvrdit.**



## Vyhodnocení předpokladu č. 2

Předpokládali jsme, že mezi bezdomovci jsou z 80% zastoupeni muži s nízkým vzděláním.

Metodou analýzy dokumentace jsme zjistili, že z celkového počtu 129 respondentů, muži představovali 94% uživatelů, ženy byly zastoupeny jen v 6%. Ze skupiny mužů jich 61,2% mělo pouze základní vzdělání, 31,4% bylo vyučeno a jen 7,4% z nich mělo vzdělání vyšší (středoškolské nebo vysokoškolské).

Na základě zjištěných údajů je zřejmé, že mezi respondenty výrazně převládali muži s nižším vzděláním (základní či vyučen). Z celkového počtu respondentů byla tato skupina mužů zastoupena v množství až 86,8%.

**Můžeme tedy konstatovat, že i druhý předpoklad se nám podařilo potvrdit.**

Námi zjištěné údaje jsou v souladu s výsledky ostatních průzkumů zaměřených na bezdomovce. Pro srovnání uvádíme údaje zjištěné v průzkumu uvedeném v dokumentu *„Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce“*, při kterém z 342 respondentů tvořili muži 71,6%. Z této skupiny bylo až 87% respondentů pouze s nižším vzděláním. Podobných výsledků bylo zjištěno i v sondě provedené mezi uživateli v azylových domech v Praze, uvedená v závěrečné zprávě *„Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie“*, kde muži byli z celkového množství 157 respondentů zastoupeni v 77%. Dosažené vzdělání u respondentů bylo v 78,3% v kategorii nižší vzdělání, tj. základní – vyučen.

## 4 Závěr

Bakalářská práce se zabývá fenoménem bezdomovství. Cílem práce bylo zmapování demografických charakteristik u bezdomovců v okrese Česká Lípa a blíže tak objasnit okolnosti nejčastěji se podílející na vzniku tohoto negativního společenského jevu.

V teoretické části vysvětlujeme, co to vlastně bezdomovství je, jaké je členění takto postižených jedinců a podrobně objasňujeme faktory a příčiny, které se na vzniku tohoto fenoménu podílejí. V praktické části se zaměřujeme na zmapování demografických charakteristik u bezdomovců v okrese Česká Lípa. Tato část je realizována analýzou spisové dokumentace klientů azylového domu Dům humanity v České Lípě za rok 2007.

Bezdomovství se objevilo jako nový fenomén po roce 1989, je výrazem extrémní chudoby a sociálního vyloučení ze společnosti. Pod pojmem „bezdomovci“ se nejčastěji rozumí ti, kteří nemají žádnou střechu nad hlavou a dočasné útočiště nachází v charitativních organizacích. Nejčastěji se bezdomovci rekrutují z řad alkoholiků, lidí s trestnou činností a lidí z nejnižších sociálních skupin. Bezdomovcem se však může stát každý, neboť problémy s placením nájemného a služeb s bydlením spojených jsou někdy důsledkem souhry negativních okolností - například člověk přijde o práci, stane se dlouhodobě nezaměstnaným, onemocní atd. Neřeší-li se tato situace včas, může dojít v budoucnu až ke ztrátě bydlení.

Reintegrace bezdomovců do společnosti je velmi složitý proces. Jedinec, který ztratil domov, ztratil zároveň s domovem důležité osobní a sociální vazby, příp. jejich ztráta k jeho bezdomovectví vedla. Skutečně řešit problém bezdomovství a zabránit jeho možné eskalaci tedy znamená v první řadě zabránit tomu, aby se člověk bezdomovcem stal, tzn. zajistit lidem nejvíce ohroženým tímto fenoménem přístup k levnému bydlení.

Možným prostředkem prevence vzniku bezdomovství, může být zřizování tzv. sociálních bytů, které jsou určeny lidem v obtížné životní situaci, kteří nemají dostatek vlastních prostředků na to, aby si zabezpečili adekvátní bydlení. Sociální byty jsou pro ně odrazovým můstkem, aby se opět mohli začlenit do společnosti, našli si zaměstnání a bydlení.

Za zásadní preventivní opatření považujeme i vytváření pracovních příležitostí pro obtížně zaměstnatelné skupiny populace. Zabezpečit dostatek pracovních příležitostí pro takovéto skupiny osob není úkol jednoduchý, takovéto činnosti nebývají moc ziskové a osoby, pro něž připadají jako pracovní příležitost v úvahu, nepatří mezi produktivní a výkonnou pracovní sílu. V tomto případě však platí, že prevence je lepší než zmírňování následků a jediný způsob, jak se z bezdomovství dostat, je najít si práci a vydělat dostatek peněz na bydlení. Vytvořená pracovní místa pro takovouto část populace by mohla být například dotována z peněz ušetřených na péči o bezdomovce nebo z peněz určených na dávky sociální pomoci. Pracovní zařazení by navíc dodalo těmto lidem pocit soběstačnosti a nezávislosti.

Je ovšem pravdou, že někteří jedinci, kteří se v této situaci ocitli, nemají již sami z různých důvodů zájem se začlenit zpět a dá se říci, že si takový způsob života zvolili dobrovolně. Těchto případů není mnoho, ale existují. Toto je zcela jistě potřeba respektovat a zajistit jim alespoň základní podmínky k přežívání na určité úrovni v některém z azylových zařízení.

## 5 Navrhovaná opatření

Bezdomovství je projevem extrémní chudoby a sociálního vyloučení. Reintegrace bezdomovců do společnosti je velmi složitý proces. Je proto důležité více se zajímat o lidi, kteří jsou bezdomovectvím ohroženi a vzniku tohoto jevu raději předcházet.

Za jeden z možných prostředků prevence vzniku bezdomovství, považujeme podporu zřizování tzv. sociálních bytů, které jsou určené lidem v obtížné životní situaci, kteří nemají dostatek vlastních prostředků na to, aby si zabezpečili adekvátní bydlení do doby, než si najdou práci a vydělají dostatek peněz na jiné bydlení. S tím také souvisí podpora ohrožených skupin k udržení si svého dosavadního bydlení, např. pomáhat jim řešit dluhy před vystěhováním z bytu pro neplacení.

Ztráta zaměstnání bývá často příčinou, nebo následkem bezdomovství. A právě bezdomovci jsou bez pomoci zvenčí, vzhledem k nastavení trhu práce, téměř nezaměstnatelní. Pokud pracují, jedná se tak v lepším případě jen o příležitostné přivýdělky na dohodu o provedení práce, v horším případě „načerno“, tedy bez zdravotního a sociálního pojištění, a hlavně bez jakékoliv dlouhodobější perspektivy. Za důležité opatření proto považujeme i podporu pracovních příležitostí pro obtížně zaměstnatelné skupiny populace. Taková podporovaná pracovní místa by mohla být například dotována z peněz ušetřených na péči o bezdomovce nebo z peněz určených na dávky sociální pomoci.

## 6 Seznam použitých informačních zdrojů

CVEČEK, David, et al. *Návrh udržitelného rozvoje sociálních služeb pro bezdomovce*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-2348-8.

EVANS, John. Bezdomovství v Evropě. In *Sborník ze semináře na téma Bezdomovství v Evropě Olomouc, 4. 3. 1998*. Praha:1998, s. 12. ISBN 80-902292-3-9.

HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-303-X.

HRADECKÁ, V., HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. 1. vydání. Praha: Naděje-občanské sdružení, 1996. ISBN 80-902292-0-4.

HRNČÍŘOVÁ, Dana. *Bezdomovectví a jeho zdravotně-nutriční aspekty*. Diabetologie, Metabolismus, Endokrinologie, Výživa, 2006, ročník 9, č. 4. ISSN 1211-9326.

JANEBOVÁ, Radka. *Proces vzniku a stadia bezdomovství*. Sociální práce, 1999, ročník 6, č. 4. ISSN 00931-1109.

KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Vzpoura deprivantů*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.

KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI a.s., 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

NAVRÁTIL, Pavel a kol. *Romové v České společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

SCHWARZOVÁ, Gabriela. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. Kapitola 17, s. 315-329. ISBN 80-7367-002-X.

SOCHŮREK, Jan. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie I. díl*. 1. vyd., Liberec: TUL, 2001. ISBN 80-7083-494-3.

ŠKÁRKA, Jaroslav. *V Praze žije 5000 bezdomovců*. Pražan, 2006, č. 1. Bez ISSN.

ŠTĚCHOVÁ, Markéta, LUPTÁKOVÁ, Marina, KOPOLDOVÁ, Bedřiška. *Bezdomovectví a bezdomovci z pohledu kriminologie*. 1. vyd., Praha: KUFR, 2008. ISBN 978-80-7338-069-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

LE ROUZIC, Isabelle, *Z nejisté situace k antipatiím: Dnešní bezdomovci v Praze*. [online]. 2001, datum poslední revize 02.10.2001. [cit. 2009-01-10]. Dostupný z: <<http://www.blisty.cz/files/isarc/9911/19991119d.html>>

*Armáda spásy ČR*. [online]. 2005, datum poslední revize 3.6.2008. [cit. 2009-03-07]. Dostupný z: <[http://www.armadaspasy.cz/staticke.php?wh=kdo\\_jsme](http://www.armadaspasy.cz/staticke.php?wh=kdo_jsme)>

*Emauzy ČR*. [online]. 2006, datum poslední revize 10.9.2008. [cit. 2009-03-07]. Dostupný z: <<http://www.emauzy.org/cs/home.php>>

*Charita Česká republika*. [online]. 2004, datum poslední revize 23.8.2007. [cit. 2009-03-07]. Dostupný z: <<http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/5>>

*Národní akční plán sociálního začleňování na léta 2004-2006*. [online]. 2004, datum poslední revize 16.8.2004. [cit. 2009-01-10]. Dostupný z: <[http://www.mpsv.cz/files/clanky/1102/NAPSI\\_cz.pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/1102/NAPSI_cz.pdf)>

*Naděje*. [online]. datum poslední revize 03.03.2009. [cit. 2009-03-07]. Dostupný z: <<http://www.nadeje.cz/index.php?q=node/5>>

*Poslání a cíle S.A.D.* [online]. 2007, datum poslední revize 8.9.2009. [cit. 2009-03-05]. Dostupný z: <<http://www.bezdomovci.eu/index.php?sekce=submenu&idt=15&id=12&jazyk=cze>>

*Underclass*. [online]. 2008. [cit. 2009-02-05]. Dostupný z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/underclass>>

*Sčítání bezdomovců Praha 2004*. [online]. 2004, datum poslední revize 26.4.2004. [cit. 2009-02-25]. Dostupný z: <<http://www.bezdomovci.eu/sad.ayrton.cz/storage/File/Scitani%20bezdomovcu%20Praha%202004.pdf>>

*Sčítání bezdomovců v Brně*. [online]. 2006, datum poslední revize 6.11.2006. [cit. 2009-02-25]. Dostupný z: <[http://www.bezdomovci.eu/sad.ayrton.cz/storage/File/Scitani%20bezdomovcu%20v%20Brne%202006%20\(tiskova%20zprava\).pdf](http://www.bezdomovci.eu/sad.ayrton.cz/storage/File/Scitani%20bezdomovcu%20v%20Brne%202006%20(tiskova%20zprava).pdf)>

*Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách*. [online]. 2006, datum poslední revize 15.5.2008. [cit. 2009-02-10]. Dostupný z: <<http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb06108>>

*Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi*. [online]. 2006, datum poslední revize 12.4.2007. [cit. 2008-12-10]. Dostupný z: <[http://projekty.osu.cz/metakor/dok/zakon-111\\_2006.pdf](http://projekty.osu.cz/metakor/dok/zakon-111_2006.pdf)>

## 7 Seznam grafů a tabulek

### *Teoretická část:*

Graf č. 1: Struktura nejčastějších důvodů bezdomovství

Graf č. 2: Struktura dosaženého vzdělání u bezdomovců

### *Praktická část:*

Graf č. 3: Struktura respondentů dle pohlaví

Graf č. 4: Struktura respondentů dle věku

Graf č. 5: Struktura respondentů dle vzdělání

Graf č. 6: Druh zaměstnání u respondentů

Graf č. 7: Struktura respondentů dle zdroje fin. prostředků

Graf č. 8: Struktura respondentů dle rodinného stavu

Graf č. 9: Struktura respondentů dle zdravotního stavu

Graf č. 10: Struktura respondentů dle příčin pobytu

Tabulka č. 1: Údaje k uživatelům azylového domu za rok 2007

Tabulka č. 2: Údaje k uživatelům azylového domu za rok 2007



## **8 Seznam příloh**

**Příloha č. 1:** Osobní dotazník klienta Domu humanity v České Lípě

**Příloha č. 2:** Individuální dotazník k projektu „Aktivizace a motivace klientů Domu humanity a dlouhodobě nezaměstnaných v České Lípě“

# **Příloha č. 1: Osobní dotazník klienta Domu humanity v České Lípě**



## **OSOBNÍ DOTAZNÍK KLIENTA DOMU HUMANITY V ČESKÉ LÍPĚ**

příjmení:		jméno:	
rodné číslo:		datum a místo narozen	
číslo OP:		zdravotní pojišťovna:	
trvalý pobyt:		důvod proč není využíván:	
poznámka k trvalému pobytu:		původní povolání /škola,učební obor/	
stav	počet dětí:	určení výživného:	platí:
zaměstnán:	sociální dávky:	důchod:	
zdroj finančních prostředků:		měsíční výše:	
		den výplaty:	
jméno a adresa jednoho z příbuzných či blízkých:			
tresty:		onemocnění:	
opatření pro získání ubytování mimo DH jenž byla učiněna před nástupem:			
konkrétní opatření pro získání ubytování mimo DH, které hodlá klient učinit:			
nástup dne:	ukončení dne:	nejkrajnější datum ukončení:	

Dům humanity

Dubická 931,Česká Lípa 47001

opakovaný pobyt:

pořadí:



## OSOBNÍ DOTAZNÍK KLIENTA DOMU HUMANITY V ČESKÉ LÍPĚ

Prohlašuji, že jsem byl/a seznámen/a s Ubytovacím řádem a Domovním řádem a že jsem veškeré náležitosti dotazníku klienta domu Humanity vyplnil/a pravdivě.

Jméno a příjmení: ..... Datum narození: .....

### **SOUHLAS SE ZPRACOVÁNÍM OSOBNÍCH ÚDAJŮ**

Prohlašuji, že jsem byl/a ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., v plném znění, o ochraně osobních údajů informován/a o účelu zpracování svých osobních údajů. Uděluji tímto souhlas Sociálním službám města České Lípy, jako správci osobních údajů, ke zpracování svých osobních a citlivých údajů pro účely sociální práce se mnou, poskytování sociálních služeb v Domě humanita a pro účely anonymního statistického zpracování a to po dobu užívání služeb mou osobou a dále po dobu zákonem stanovenou pro archivaci dokumentace.

Datum: ..... Podpis: .....

### ***Děti ubytované spolu s klientem***

<i>jméno</i>	<i>rodné číslo / nad 15 let č.OP</i>

**Příloha č. 2: Individuální dotazník k projektu „Aktivizace a motivace klientů Domu humanity a dlouhodobě nezaměstnaných v České Lípě“**

**PROJEKT „AKTIVIZACE A MOTIVACE KLIENTŮ DOMU HUMANITY A DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH V ČESKÉ LÍPĚ“**

**Individuální dotazník**



Jméno	Vzdělání a povolání
Datum narození	Jméno sociálního pracovníka
Příbuzní pro případný kontakt	Tresty, popřípadě popis
	Druh hledané práce
Současný, případně opakovaný pobyt v DH	Druh příjmu
Trvalý pobyt - město	Zdravotní omezení

Jak jste se dostal(a) do této situace a jak jste to řešil(a) hned potom?

--

Jak se nyní snažíte svou situaci řešit?

--

Jakou formu pomoci od nás očekáváte?

--

Návrh konkrétní pomoci – zaškrtnout potřebné:

- poradenství
- pomoc s hledáním práce
- pomoc s napsáním dopisů, žádostí a vyplněním různých formulářů
- pomoc v krizové situaci
- pomoc s případným nouzovým ubytováním v DH

Jiná pomoc:

--

Termín, kdy by mělo dojít ke změně:

Datum	Termín	Podpis klienta

Souhlasím se zpracováním údajů pro potřeby sociálního pracovníka.

Datum	Podpis klienta	Podpis soc.pracovníka